

Ο ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΤΟΥ ΕΠΙΣΗΜΟΥ ΔΕΛΤΙΟΥ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ»

ΕΤΟΣ ΜΣΤ'

ΙΩ. ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ 14 - 115 21 ΑΘΗΝΑΙ - ΤΗΛ. 72.18.308

1 ΜΑΡΤΙΟΥ 1997

ΑΡΙΘ. 4

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ευαγγέλου Δ. **Θεοδώρου**, 'Ο ἔξ Ἀθηνῶν ὄσιος Μάρκος, ὁ ἀσκητὴς καὶ θαυματουργός. - Μητροπ. Πατρῶν **Νικοδήμου**, Μηνύματα Μεγάλης Ἑβδομάδος. - Μητροπ. Νικαίας **Ἀλεξίου**, «Τὸ στάδιον τῶν ἀρετῶν ἠνέφκται...». - Ἰω. **Φουντούλη**, Ἀπαντήσεις σὲ λειτουργικὲς, κανονικὲς καὶ ἄλλες ἀπορίες. - Θεοδώρου Ἰ. **Ψαριώτη**, Γεροντάδες καὶ πράσινο. - Εἰρήνης **Οικονομίδου**, Οἱ διπλ. Ξεναγοὶ στὴν ὑπηρεσία τῆς Ἐκκλησίας. - Ἀνδρέα **Παπαβασιλείου**, Στὸ κατώφλι τῆς Εὐρώπης. - **Φς**, Τὸ βιβλίον. - **Μ. Μελ.**, Ἐπίκαιρα.

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ
ΤΗΣ
ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ

Ἀθήναι, Ἰασίου 1 - Τηλέφωνο
72.10.734 • Προϊστάμενος Τυπο-
γραφεῖου: Σωκράτης Μανρογόνα-
τος, Ἡπειροῦ 132 - Πέρομα.

Ὁ ἔξ Ἀθηνῶν ὄσιος Μάρκος, ὁ ἀσκητὴς καὶ θαυματουργός

Τοῦ κ. **ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ**

Τὴν 5η Μαρτίου ἡ Ἐκκλησία τιμᾷ τὴ μνήμη τοῦ ἔξ Ἀθηνῶν καταγομένου ὀσίου Μάρκου τοῦ ἀσκητοῦ καὶ θαυματουργοῦ, ὁ ὁποῖος ἤκμασε κατὰ τὰ τέλη τοῦ δ' καὶ τὶς ἀρχὲς τοῦ ε' αἰῶνος († μετὰ τὸ ἔτος 430). Μετὰ τὶς φιλοσοφικὲς σπουδὲς του στὴν Ἀθήνα μετέβη στὴν Ἀντιόχεια, ὅπου ὑπέστη τὴν ἐπίδρασι τῶν κηρυγμάτων τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Σὲ ἡλικία 40 ἐτῶν ἐκάθη μοναχός. Ἐνεκα τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς πνευματικῆς του ἀκτινοβολίας ἀναδείχθηκε ἡγούμενος (ἀββάς) σὲ κάποιαν ἰ. μονὴ τῆς περιοχῆς τῆς Ἀγκύρας (στὴν Γαλατία τῆς Μικρᾶς Ἀσίας). Τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του ἐξῆσε ὡς ἀναχωρητὴς καὶ ἐρημίτης στὴν ἰουδαϊκὴ ἐρημο. Ὅπως ἀναφέρει ὁ Συναξαριστὴς, «ἦτο κατὰ τὸ μέγεθος τοῦ σώματος χαμηλός, ἀγένειος καὶ φαλακρός εἰς τὴν κεφαλὴν, εἶχεν ὁμως λάμπουσαν ἐκ τῶν ἔσωθεν πρὸς τὰ ἔξω τὴν Χάριν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος». Ἡ Χάρις αὐτὴ ἦταν ἐκδηλῆ στὸν προφορικὸ καὶ γραπτὸ λόγον του, στὴν ἀφυπνίζουσα συμβουλευτικὴ διακονία του καὶ στὸ ἐπανειλημμένως ἐκδηλωθὲν θαυματουργικὸ του χάρισμα.

Οἱ συγγραφῆς τοῦ ὀσίου Μάρκου εἴτε προβάλλουν τὴ θεωρία τῆς ἀσκήσεως, εἴτε ἔχουν δογματικὸ καὶ ἀντιορθοτικὸ περιεχόμενον. Κατὰ τὸν Νικηφόρον Κάλλιστον (Ἐκκλ. Ἰστ. 14, 54), ὁ ὄσιος ἔγραψε 40 λόγους, ἐκ τῶν ὁποῖων διασώθηκαν μόνον οἱ ἑννέα (Migne Ἐ. Π. 65, 905-1140), τοὺς ὁποῖους γνωρίζει καὶ ἀναλύει ὁ ἱερὸς Φώτιος στὸ ἔργον του «Μυριόβιβλος» (ἀρ. σ'). Οἱ πρῶτοι ὀκτὼ λόγοι εἶναι ἐξαιρέτα δείγματα δεοντολογίας τοῦ ἀσκητικοῦ βίου καὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς. Ὁ ἑνατος λόγος («Περὶ Μελχισεδέκ») ἀποκρούει τὴν κακοδοξία ὅτι ὁ Μελχισεδέκ εἶναι υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Σπουδαιότατον ἔργον τοῦ ὀσίου Μάρκου εἶναι καὶ τὸ «κατὰ Νεστοριανῶν» στρεφόμενον, τὸ ὁποῖον ἀπὸ τὸν Cod. Sabaiticum ἐδημοσίευσεν ὁ Ἀ. Παπαδόπουλος - Κεραμεύς (Ἀνάλεκτα ἱεροσολυμικῆς σταχυολογίας I, Πετροῦπολις 1891, σσ. 89-113). Τοῦ ἰδίου ἔργου ἔγιναν καὶ ἄλλες ἐκδόσεις ἀπὸ ἄλλους. Ὡς ἐπισημαίνει ὁ ἀείμνηστος Δημ. Μπαλάνος, «ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ, καίτοι δὲν ἀναφέρεται ὁ ὄρος Θεοτόκος, ὑποστηρίζεται ἡ καθ' ὑπόστασιν ἑνωσις τῶν δύο φύσεων ἐν ὀρθοδόξῳ ἐννοίᾳ» (Πατρολο-

ΜΗΝΥΜΑΤΑ ΜΕΓΑΛΗΣ ΕΒΔΟΜΑΔΟΣ

ΜΕΡΟΣ Β'

ΜΕΓΑΛΗ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ

Τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Πατρῶν κ. ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ

20. ΒΙΩΜΑΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΩΝ ΠΑΘΩΝ

«Σήμερον κρεμάται ἐπὶ ξύλου...»

Μεγάλα γεγονότα, δραματικά καὶ κοσμοσωτήρια, κυριαρχοῦν εἰς τὰς καρδίας μας σήμερον. Τὰ Πάθη τοῦ Κυρίου. Ὁ Σταυρὸς καὶ ὁ θάνατος τοῦ Θεανθρώπου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ.

Μεγάλη Παρασκευή! Δὲν εἶναι ἀπλή ἐπέτειος καὶ ἀνάμνησις τῶν γεγονότων αὐτῶν ἢ παρούσα ἡμέρα.

Ἡ ἀγία μας Ἐκκλησία τονίζει ὅτι «Σήμερον κρεμάται ἐπὶ ξύλου ὁ ἐν ὕδασι τὴν γῆν κρεμάσας». Ἀπευθύνεται πρὸς ἡμᾶς τοὺς σημερινοὺς χριστιανοὺς καὶ μᾶς καλεῖ νὰ μεταφερθῶμεν εἰς τὴν ἀτιμώσφαιραν τῶν γεγονότων ἐκείνων. Νὰ τὰ αἰ-

γία, ἐν Ἀθήναις 1930, σ. 287).

Τὸ ὠραῖο σὲ περιεχόμενο ἔργο «Κεφάλαια νηπτικά» (Migne 65, 1053-1072), τοῦ ὁποῦ συγγραφεὺς ἐθεωρεῖτο ὁ ὁσιος Μάρκος ὁ ἀσκητής, δὲν εἶναι γνήσιο. Ὁ ἅγιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής δὲν ἠντίλησεν ἐκ τοῦ ἔργου αὐτοῦ, ἀλλ' ἀντιθέτως ὁ ἄγνωστος συμπληρητής αὐτοῦ στίς ἀρχὰς τοῦ 11ου αἰῶνος περιέλαβε σ' αὐτὸ γινώμενος τὸσον τοῦ ἀγίου Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ, ὅσον καὶ στοιχεῖα ἐκ τῶν ὁμιλιῶν τοῦ ἀγίου Μακαρίου τοῦ Αἰγυπτίου.

Μερικοὶ ἰσχυρίσθησαν ὅτι ὁ λόγος τοῦ ὁσίου Μάρκου «Περὶ τῶν οἰομένων ἐξ ἔργων δικαιοῦσθαι» περιέχει πρῶϊμες «προτεσταντίζουσες» ἀντιλήψεις περὶ δικαιοσύνης, ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι ἀληθές. Κατὰ τὸν ὁσιο Μάρκο, τὰ ἔργα εἶναι ὠφέλιμα καὶ ἀναγκαῖα ὡς καρπὸς ζωντανῆς πίστεως, ταπεινοφροσύνης καὶ ἀφοσιώσεως εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Ἐξ ἄλλου, ὡς τονίζει ὁ Καθηγητὴς στὸ Πανεπιστήμιον Freiburg im Breisgau (τῆς Γερμανίας) Dr. Klaudius Jüssen, «ἡ Χριστολογία του, ἢ ὁποία ἔχει τὴ σφραγίδα τῆς Ἀντιοχειανῆς Θεολογίας, εἶναι τελείως Ὁρθόδοξος (völlig orthodox)».

Ὁ Σωφρόνιος Εὐσταθιάδης ἀναφέρει ὅτι στὸν Λαυριωτικὸ Κώδικα Δ 34 φ. 68α ἡ μνήμη τοῦ ὁσίου «Μάρκου πρεσβυτέρου καὶ μεγάλου ἀσκητοῦ» συνορτάζεται μὲ τὴ μνήμη τοῦ Διαδόχου, ἐπισκόπου Φωτικῆς, τὴν 29η Μαρτίου.

σθανθῶμεν ὡς συνετελούμενα σήμερον. Καὶ νὰ τὰ «βιώσωμεν»· νὰ τὰ ζήσωμεν προσωπικῶς ἕκαστος, ὡς ἐὰν δι' ἡμᾶς, σήμερον, ὁ Κύριος προσφέρῃ τὴν μεγάλην θυσίαν Του ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ, διὰ νὰ μᾶς χαρίξῃ δι' αὐτῆς τὴν σωτηρίαν μας.

1. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει σχετικῶς, διὰ τὸν ἑαυτὸν του· «Χριστῶ συνεσταύρωμαι· ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστὸς» (Γαλ. β' 20). Αἰσθάνεται τὸν ἑαυτὸν του ὡς μέλος τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ. Καὶ κατανοεῖ ὅτι, ὅταν πάσχη τὸ σῶμα, «συμπάσχει πάντα μέλη» (Α' Κορ. ιβ' 27). Ἔχει συνειδητοποιήσει πλήρως —καὶ τὸ ἐδίδαξεν— ὅτι ἡμεῖς οἱ χριστιανοὶ εἴμεθα «σῶμα Χριστοῦ καὶ μέλη ἐκ μέρους». Καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, «εἴπερ συμπάσχομεν, ἵνα καὶ συνδοξασθῶμεν». Ἐφ' ὅσον συμμεριζόμεθα τὸ Πάθος τοῦ Χριστοῦ, θὰ μετὰσχωμεν μαζί Του καὶ εἰς τὴν δόξαν Του (Ρωμ. η' 17).

Εἶναι ἐπομένως προνόμιον καὶ τιμὴ διὰ τὸν χριστιανὸν νὰ πολεμῇ καὶ νὰ νεκρώνη τὸν «παλαιὸν ἄνθρωπον» ποὺ ἐμφωλεῦει μέσα του, καὶ οὕτω νὰ συμμετέχη βιωματικῶς εἰς τὸ «σταυρώσιμον Πάσχα» τοῦ Κυρίου. Νὰ τὸ αἰσθάνεται καὶ νὰ τὸ ζῆ, «κεκαθαρμένη διανοία συμπορευόμενος καὶ συσταυρούμενος».

Ἀλλὰ καὶ ὅταν ὑφιστάμεθα δοκιμασίας καὶ θλίψεις, πρέπει νὰ τὰς ἀντιμετωπίζωμεν μὲ ὑπομονήν, ἀναλογιζόμενοι Αὐτὸν ποὺ ὑπέμεινε τὴν ἐχθρότητα καὶ τὴν κακότητα, μέχρι σταυροῦ καὶ θανάτου, ἐκ μέρους τῶν ἁμαρτωλῶν (Ἐβρ. ιβ' 3), διὰ νὰ στηριζόμεθα καὶ νὰ μὴν χάνωμεν τὸ θάρρος μας. Ἀφοῦ ὁ Χριστὸς, ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἔπαθεν ὑπὲρ ἡμῶν, ὁ ἅγιος τῶν ἁγίων, εἶναι στοιχειώδης συμμετοχὴ εἰς τὰ Πάθη Του ὅποιαδήποτε δοκιμασία ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν ἀνθρώπων· ἀρκεῖ νὰ κατανοεῖται καὶ νὰ γίνεται δεκτὴ ἀγογγύστως (ὡς «ἐν Κυρίῳ»).

Κατ' αὐτὸν δὲ τὸν τρόπον θὰ ἔχωμεν προσωπικὴν συμμετοχὴν καὶ οἰκείωσιν τοῦ σωτηρίου Πάθους τοῦ Κυρίου. Ὅσοι εἶναι τοῦ Χριστοῦ, λέγει πάλιν ὁ θεῖος Ἀπόστολος, «τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις» (Γαλ. β' 20). Οἱ ἄνθρωποι τοῦ Χριστοῦ ἔχουν σταυρώ-

σει τὸν ἁμαρτωλὸν ἑαυτὸν τους· νεκρώνουν τὰ ἁμαρτωλὰ πάθη καὶ τὰς κακὰς ἐπιθυμίας των. Διὸ «καὶ νεκρωθῶμεν δι' αὐτὸν ταῖς τοῦ βίου ἡδοναῖς», ψάλλει συναφῶς καὶ μᾶς παροτρύνει ἡ ἁγία μας Ἐκκλησία.

Ἄλλως, ὡς ἄπλοϊ θεαταὶ καὶ ἀκροαταί, ἢ καὶ προσκυνηταὶ τοῦ Ἐσταυρωμένου, ὀλίγον ὠφελούμεθα καὶ μικρὰν χάριν ἀποκομίζομεν. Μόνον δὲ ἔάν, διὰ τῆς τελετουργικῆς παρακολουθήσεως τῶν ἁγίων Παθῶν τοῦ Κυρίου, καὶ πρὸ πάντων διὰ τῆς μυστηριακῆς κοινωνίας τοῦ Σώματος καὶ τοῦ Αἵματος τοῦ θυσιασθέντος ἐπὶ τοῦ ξύλου τοῦ Σταυροῦ Σωτήρος Χριστοῦ, εὐρεθῶμεν ἐνωμένοι μετ' Αὐτοῦ, συμπάσχοντες καὶ συσταυρούμενοι, ὡς προελέχθη, θὰ «ἔχωμεν τὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τοῦ αἵματος Αὐτοῦ, τὴν ἄφεισιν τῶν παραπτωμάτων κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς χάριτος αὐτοῦ» (Ἐφεσ. α' 7) καὶ βεβαίαν τὴν σωτηρίαν μας.

* * *

Ἄλλεπάλληλοι λόγοι τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου, κηρυχθέντες ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων, ἐξηγοῦν καὶ ἀναλύουν τὸ ἀπολυτρωτικὸν ἔργον τοῦ Χριστοῦ, καὶ μᾶς καλοῦν νὰ προσεγγίσωμεν, προσωπικῶς ἕκαστος, εἰς τὴν σωτήριον χάριν τοῦ Σταυροῦ καὶ τοῦ Ἐσταυρωμένου Σωτήρος μας.

Εἰς τὴν πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολὴν γράφει ὁ θεῖος Ἀπόστολος· «Ἐπεὶ οὖν τὰ παιδία κεκοινωνήκεν σαρκὸς καὶ αἵματος, καὶ αὐτὸς παραπλήσιως μετέσχε τῶν αὐτῶν, ἵνα διὰ τοῦ θανάτου καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, τοῦτέστι τὸν διάβολον» (Ἐβρ. β' 14). Δηλαδή· ἐπειδὴ τὰ παιδία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἄνθρωποι, μὲ σάρκα καὶ αἷμα, ἔλαβε καὶ ὁ Χριστὸς σάρκα καὶ αἷμα καὶ ἔγινεν ἄνθρωπος, καὶ ἀπέθανεν ὡς ἄνθρωπος (ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ), ὥστε διὰ τοῦ ἰδικοῦ Του θανάτου (ποῦ θὰ κατελύετο διὰ τῆς Ἀναστάσεως) νὰ καταργήσῃ τὸν διάβολον καὶ νὰ ἀπαλλάξῃ τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ διαβόλου καὶ τοῦ θανάτου.

Διὰ νὰ ἐπωφεληθοῦν ὅμως οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ τὴν νίκην τοῦ Ἐσταυρωμένου κατὰ τοῦ διαβόλου καὶ τοῦ θανάτου, πρέπει νὰ γνωρίζουν ὅτι θὰ τὸ ἐπιτύχουν καὶ θὰ τὸ ἐξασφαλίσουν κατὰ τὸ μέτρον τῆς βιωματικῆς προσεγγίσεως τῶν Παθημάτων τοῦ Χριστοῦ («καθὸ κοινωνεῖτε τοῖς τοῦ Χριστοῦ παθήμασι» [Α' Πέτρο. δ' 13]).

Εἶναι τεραστία ἡ νίκη καὶ ὁ διὰ τοῦ Σταυροῦ θρίαμβος τοῦ Χριστοῦ. «Ἴδου γὰρ ἦλθε διὰ τοῦ Σταυροῦ χαρὰ ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ». Καὶ τὸ μεγαλύτερον κέρδος ἡμῶν ἀπὸ τὴν νίκην τοῦ Χριστοῦ ἔγκειται — ὅπως εἶπε διὰ τὸν ἑαυτὸν του ὁ Ἄπ.

Παῦλος — εἰς τὸ «γνῶναι αὐτὸν καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ καὶ τὴν κοινωνίαν τῶν παθημάτων αὐτοῦ, συμμορφούμενος τῷ θανάτῳ αὐτοῦ, εἴ πως καταντήσω εἰς τὴν ἐξανάστασιν τῶν νεκρῶν». Αὐτὸ δηλ. ποῦ ἐπιθυμῶ, λέγει, εἶναι νὰ γνωρίσω καλὰ τὸν Χριστὸν καὶ νὰ βιώσω τὴν ἐμπειρίαν τῆς δυνάμεως τῆς ἀναστάσεώς Του. Διὰ τοῦτο συσταυρώνομαι μὲ τὸν Χριστόν. Τὸν ἀκολουθῶ μετέχων εἰς τὸν θάνατον Αὐτοῦ, μὲ τὴν νεκρωσιν τοῦ ἁμαρτωλοῦ ἑαυτοῦ μου, μὲ τὴν ἐλπίδα πάντοτε, καὶ τῆς ἰδικῆς μου ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως (Φιλιπ. γ' 10).

Ἡ ἐλπίδα μας αὐτὴ εἶναι βεβαία καὶ ἀδιάφρακτος. Τὴν ἐγγυᾶται αὐτὸς ὁ Χριστὸς. Καὶ εἶναι θεμέλιον τῆς πίστεώς μας. «Εἰ δὲ ἀπεθάνομεν σὺν Χριστῷ, πιστεύομεν ὅτι καὶ συζήσομεν αὐτῷ» (Ρωμ. ζ' 8). Ἡ ἀπαρχὴ τῆς βιωματικῆς συνδέσεως μὲ τὸν Σταυρὸν καὶ τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ ἔγινε διὰ τοῦ βαπτίσματος. «Συνετάφημεν οὖν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον, ἵνα ὡσπερ ἠγέρθη Χριστὸς ἐκ νεκρῶν διὰ τῆς δόξης τοῦ Πατρὸς, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐν καινότητι ζωῆς περιπατήσωμεν» (αὐτ. 4). Καὶ ἀποτελεῖ διὰ βίου τὸν συνεχῆ ἀγῶνα τοῦ χριστιανοῦ. «Νεκρώσατε οὖν τὰ μέλη ὑμῶν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς...» (Κολ. γ' 5), καταπολεμοῦντες τὴν ἁμαρτίαν, οἱ λάτρες τοῦ Ἐσταυρωμένου.

Κύριε, ὁ δι' ἡμᾶς σταυρωθεὶς· Σὺ «παρεδόθης διὰ τὰ παραπτώματα ἡμῶν καὶ ἠγέρθης διὰ τὴν δικαίωσιν ἡμῶν». Ὅθεν παρακαλοῦμέν Σε καὶ ἰκετεύομεν τὴν ἀνείκαστόν Σου ἀγαθότητα· καταξίωσον, διὰ τῆς χάριτος τοῦ Σταυροῦ Σου, ὅπως «ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος συσταυρωθῇ, ἵνα καταργηθῇ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας, τοῦ μηκέτι δουλεύειν ἡμᾶς τῇ ἁμαρτίᾳ... λογίζομεθα δ' ἑαυτοὺς νεκροὺς μὲν εἶναι τῇ ἁμαρτίᾳ, ζῶντας δὲ τῷ Θεῷ, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν» (Ρωμ. ζ' 6, 11)· Ὡς ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

(Τέλος)

Μητροπ. Πατρῶν Νικοδήμου

ΜΗΝΥΜΑΤΑ ΜΕΓΑΛΗΣ ΕΒΔΟΜΑΔΟΣ

Ἔνα ἀκόμη βιβλίον «Μηνυμάτων» τοῦ Σεβασμιωτάτου συγγραφέως. Περιέχει κηρύγματα καὶ ἐποικοδομητικὰ ἀναγνώσματα γὰρ τίς ἱερές Ἀκολουθίης τῶν Παθῶν τοῦ Κυρίου, ξεκινώντας ἀπ' τὴν Κυριακὴν τῶν Βαΐων ἐσπέρας ὡς τὴν Ἀποκαθήλωση, τὴν Ταφήν καὶ τὴν εἰς Ἄδου Κάθοδον.

«ΤΟ ΣΤΑΔΙΟΝ ΤΩΝ ΑΡΕΤΩΝ ΗΝΕΩΚΤΑΙ...» (Σκέψεις και προτάσεις για την Μ. Τεσσαρακοστή)*

Τού Σεβ. Μητροπολίτου Νικαίας κ. ΑΛΕΞΙΟΥ

Ἀγαπητοὶ Ἱερεῖς, συνεργοὶ μου στὸ λειτουργικὸ, τὸ διδακτικὸ καὶ τὸ ποιμαντικὸ ἔργο τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεώς μας.

Αἰσθάνομαι ιδιαίτερη χαρὰ, ὡς Ἐπίσκοπός σας, γιὰ τὴν Ἱεράν μας αὐτὴ Σύναξη, γιατί ἔχουμε εἰσέλθει στὴν πιὸ ἱερά καὶ καταλυτικὴ περίοδο τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ ἔτους, τὴν Ἀγία καὶ Μεγάλη Τεσσαρακοστή. Γι' αὐτὸ θὰ ἤθελα στὴ Σύναξη αὐτὴ νὰ δώσω μὲ ἀπλὸ καὶ σύντομο λόγο τὸ θεολογικὸ νόημα τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς. Καὶ αὐτὸ ὄχι τόσο γιὰ σᾶς, γιατί γνωρίζετε ἀσφαλῶς τὸ νόημα τῆς περιόδου αὐτῆς, ἀλλὰ γιὰ τὸν ποιμνιζόμενον λαὸ μας, γιατί πρέπει νὰ τοῦ δώσουμε τὴ θεολογία τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἑορτῶν καὶ περιόδων, γιὰ νὰ τὶς βιώνει καλύτερα.

Λοιπόν: Ἡ Μεγάλη Τεσσαρακοστή εἶναι μιὰ περίοδος τοῦ ἔτους πού τὴν ἔχουμε ἀφιερωμένη ιδιαίτερα στὸ Θεό. Ἡ περίοδος αὐτή, πού ἀρχίζει μὲ τὴν Καθαρὴ Δευτέρα καὶ «πληροῦται», δηλαδή συμπληρώνεται, τὴν Παρασκευὴ πρὸ τῶν Βαΐων, λέγεται ἔτσι γιατί διαρκεῖ σαράντα ἡμέρες. Ἐχει δὲ τὸ νόημα τῆς προσφορᾶς, τῆς θυσίας στὸν Θεὸ καὶ ἀκόμη ἓνα βαθὺ χριστολογικὸ νόημα. Θὰ τὰ ἀναλύσω αὐτὰ τὰ δύο, Ἱερεῖς μου, γιὰ νὰ φανεῖ πόσο σπουδαία εἶναι ἡ περίοδος αὐτὴ τῆς Ἐκκλησίας μας.

Α) Ἡ Μ. Τεσσαρακοστή ἢ Σαρακοστή, ὅπως τὴ λέει ὁ λαὸς μας, ἔχει τὸ νόημα τῆς προσφορᾶς, τῆς θυσίας στὸ Θεό. Ὁ χριστιανὸς προσφέρει στὸ Θεὸ ιδιαίτερα κάποιες περιόδους καὶ στὴ διάρκειά τους φροντίζει περισσότερο γιὰ τὸν ψυχικὸ του καθαρισμό. Αὐτὴ ἡ προσφορὰ εἶναι μιὰ θυσία πρὸς τὸν Θεόν. Καὶ μὲ τὴ θυσία αὐτὴ οἱ χριστιανοὶ γίνονται σὰν ἱερεῖς καὶ λέγουν στὸ Θεὸ «Τὰ Σὰ ἐκ τῶν Σῶν Σοὶ προσφέρομεν». Ὅπως στὴ θεία λειτουργία ὁ ἱερεὺς, ἀντιπροσωπεύοντας τὸ λαὸ, παίρνει ἀπὸ τὰ δῶρα πού μᾶς χαρίζει ὁ Θεὸς ἓνα κομμάτι ψωμὶ καὶ λίγο κρασί καὶ τὰ προσφέρει στὸ Θεὸ κραυγάζοντας «Τὰ Σὰ ἐκ τῶν Σῶν Σοὶ προσφέρομεν», ἔτσι καὶ κάθε χριστιανὸς γίνεται σὰν ἱερεὺς, γιατί ἀπὸ τὸ χρόνο του, πού εἶναι δῶρο Θεοῦ, ξεχωρίζει μιὰ περίοδο ἡμερῶν καὶ τὴν προσφέρει σ' Αὐτόν. Τὴν προσφέρει ὡς δῶρο ἀπὸ τὰ δῶρα Του. Ἡ Μ. Τεσσαρακοστή, λοιπόν, μὲ αὐτὴν τὴν ἔννοια τῆς προσφορᾶς, τῆς θυσίας, ἔχει κάποιον «εὐχαριστιακὸν» νόημα.

Ἡ περίοδος αὐτὴ πού ἀφιερώνουμε στὸ Θεὸ εἶναι περίπου τὸ ἓνα δέκατο τοῦ χρόνου. Ὁ χρόνος

ἔχει 365 ἡμέρες καὶ γιὰ τὸ στρογγυλὸ τοῦ ἀριθμοῦ 400. Ἐνα δέκατο τοῦ 400 εἶναι τὸ 40. Ὁ Νόμος τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἐπέβαλλε στὸν κάθε Ἰσραηλίτη νὰ προσφέρει στὸ Θεὸ τὸ ἓνα δέκατο ἀπὸ τὰ προϊόντα του. Αὐτὸ λεγόταν «ἀποδεκάτωσις». Ἄς θυμηθοῦμε τὸν Φαρισαῖο πού μὲ καύχηση ἔλεγε στὸ Θεό: «Ἀποδεκατῶ πάντα ὅσα κτῶμαι». Καὶ οἱ χριστιανοὶ σὰν ὁ νέος Ἰσραὴλ τῆς χάριτος, ὅπως λεγόμαστε, προσφέρουμε στὸ Θεὸ «ἀποδεκάτωση». Ὅχι ὁμοῦ «ἀποδεκάτωση» ὑλικῶν πραγμάτων, ἀλλὰ πνευματικῶν. «Ἀποδεκάτωση» τοῦ χρόνου μας, αὐτῆς τῆς Ἰδίας τῆς ζωῆς μας. Ἔτσι ἐρμηνεύει τὴν Τεσσαρακοστή ὁ ἅγιος Συμεὼν Θεσσαλονίκης¹. Καὶ ἓνα τροπάριο τοῦ Τριωδίου στὴν ἀρχὴ τῆς Τεσσαρακοστῆς λέγει: «Δεκάτας τοῦ παντὸς ἐνιαυτοῦ προσφέροντες»².

Β) Ἡ Μ. Τεσσαρακοστή, εἶπαμε καλοὶ μου Ἱερεῖς, ἔχει ἀκόμη καὶ χριστολογικὸ νόημα.

Ὅλοι μας γνωρίζουμε ὅτι ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστὸς μετὰ τὴν βάπτισή Του στὸν Ἰορδάνη ποταμὸ ἐπῆγε στὴν ἔρημο καὶ ἐκεῖ ἐνήστευσε ἐπὶ σαράντα ἡμέρες. Ὁ διάβολος τότε ὑπέβαλε τὸν Κύριό μας σὲ τρεῖς πειρασμοὺς: Νὰ μεταβάλλει τοὺς λίθους σὲ ἄρτους γιὰ νὰ φάγει, νὰ πέσει νὰ τὸν προσκυνήσει γιὰ νὰ τοῦ δώσει τὶς βασιλείες τοῦ κόσμου, καὶ νὰ θαυματουργήσει πέφτοντας κάτω ἀπὸ τὸ περὺγιό τοῦ Ναοῦ (ἰδὲ Ματθ. 4, 3-11, Λουκ. 4, 2-13). Εἶναι οἱ τρεῖς πειρασμοὶ πού σείουν τὸν κόσμον. Ὁ πρῶτος εἶναι ὁ πειρασμὸς τῆς γαστρομαργίας, ὁ πειρασμὸς τῆς σάρκας. Ὁ δεῦτερος εἶναι ὁ πειρασμὸς τῆς φιλαργυρίας καὶ ὁ τρίτος ὁ πειρασμὸς τῆς ὑπερηφανείας.

Αὐτοὶ οἱ τρεῖς φοβεροὶ πειρασμοὶ προσβάλλουν τὸν λαόν μας καὶ ὄλους μας καὶ πρέπει νὰ πολεμήσουμε ἐναντίον τους. Μιμούμενοι καὶ ἐμεῖς τὸν Κύριό μας εἰσερχόμεθα στὴν ἔρημο τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς, γιὰ νὰ πολεμήσουμε πιὸ ἔντονα τοὺς πειρασμοὺς αὐτούς. Μὲ τὴν περίοδο, λοιπόν, τῆς Τεσσαρακοστῆς συμμετέχουμε σὲ ἓνα οὐσιώδες περιστατικὸ τῆς ζωῆς τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, γι' αὐτὸ εἶπαμε ὅτι αὐτὴ ἔχει χριστολογικὴ ἔννοια³. Στὸν πρῶτο πειρασμό, τὸν πειρασμὸ τῆς σάρκας, ἀπαντοῦμε μὲ τὴ νηστεία. Ὁ πειρασμὸς εἶπε στὸν Κύριό μας νὰ κάνει τοὺς λίθους ψωμὶ γιὰ νὰ φάει. Καὶ ἐμεῖς λέγουμε στὸν πειρασμὸ ὅτι δὲν θὰ φάγουμε, θὰ νηστεύσουμε.

Τὴν ἀρετὴ τῆς νηστείας, ἀδελφοί μου Ἱερεῖς, πρέπει νὰ τὴ διδάσκουμε πάντα στὸ λαὸ μας, ἀλλὰ ιδιαίτερα πρέπει νὰ τὴν τονίζουμε τώρα τὴν Μ. Τεσσαρακοστή. Γιατὶ ἡ περίοδος τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς εἶναι περίοδος νηστείας. Στὴν ἀρχὴ τῆς Τεσσαρακοστῆς εἶ-

* Ἐκφωνήθηκε κατὰ τὴν Σύναξη τοῦ Κλήρου τῆς Μητροπόλεως Νικαίας, στὸν ἱερὸ Ναὸ ὁσίας Ξένης.

να ἡ Κυριακὴ τῆς Τυροφάγου. Κατὰ τὴν Κυριακὴ αὐτῆ, ποὺ εἶναι στὸ ἀνοιγμα τῆς περιόδου τῆς νηστείας, ἡ Ἐκκλησία μας ἐπίτηδες καθόρισε νὰ θυμούμεθα τὴν ἐξορία τοῦ Ἀδάμ ἀπὸ τὸν Παράδεισο. Γιατὶ ὁ Ἀδάμ ἐκδιώχθηκε ἀπὸ τὸν Παράδεισο; Διότι παρέβη τὴν ἐντολὴ τῆς νηστείας. Ὁ Θεὸς εἶπε νὰ μὴ φάγει ἀπὸ τοὺς καρποὺς τοῦ ἀπαγορευμένου δένδρου καὶ ἐκεῖνος ἔφαγε. Ἡ νηστεία, λοιπόν, εἶναι ἡ πρώτη ἐντολὴ ποὺ δόθηκε ἀπὸ τὸ Θεὸ στὸν ἄνθρωπο. Εἶναι τόσο παλαιὰ ὅσο εἶναι καὶ ἡ ἡλικία τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, γι' αὐτὸ καὶ ὁ Μ. Βασίλειος τὴν ὀνομάζει «συνηλικιωτὴν» τοῦ ἀνθρώπου. Εἶναι δὲ καὶ πολὺ σοβαρὴ ἡ ἐντολὴ τῆς νηστείας, ἀφοῦ ἡ παράβασή της μᾶς στέρησε τὸν Παράδεισο. Γιὰ νὰ τονίσει, λοιπόν ἡ Ἐκκλησία τὴν ἀξία τῆς νηστείας, ποὺ ἀρχίζει μὲ τὴν Μ. Τεσσαρακοστὴ, ἔβαλε πρὶν ἀπὸ τὴν αὐτὴν τὴν ἀνάμνηση τοῦ θλιβεροῦ γεγονότος, τὴν ἐξορία τῶν πρωτοπλάστων ἀπὸ τὸν Παράδεισο, ποὺ ἔγινε γιὰ τὴν παράβαση τῆς ἐντολῆς τῆς νηστείας⁴.

Γι' αὐτὸ καὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ διδάσκουμε στοὺς πιστοὺς μας ὅτι πρέπει νὰ νηστεύουν τὴν Μ. Τεσσαρακοστὴ. Ἐάν, ὅμως, τοὺς ἐμποδίζει καμμία ἀσθένεια εἶναι ἁμαρτία νὰ νηστεύουν. Ὁ ΞΘ' (69ος) Κανὼν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων διατάσσει νὰ καθαιροῦνται οἱ κληρικοὶ καὶ νὰ ἀφορίζονται οἱ λαϊκοὶ ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι, χωρὶς νὰ ἐμποδίζονται ἀπὸ σωματικὴν ἀσθένεια, καταλύουν τὴν Τεσσαρακοστὴ ἢ τὶς Τετάρτες καὶ τὶς Παρασκευές⁵. Ἡ νηστεία τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς εἶναι αὐστηρὴ γιὰ ὅσους βέβαια μποροῦν νὰ τὴν ἐφαρμόσουν.

Ἀλλὰ ἐνῶ, ἀγαπητοί μου Ἱερεῖς, εἶπα ὅτι πρέπει νὰ διδάσκουμε στὸν λαὸ μας τὴν ἐντολὴ τῆς νηστείας καὶ νὰ τὴν τονίζουμε ἰδιαίτερα τώρα, τὴν περίοδο τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς, ὅμως, παρακαλῶ ὡς Ἐπίσκοπος, ἡ προτροπὴ μας στὸ λαὸ γιὰ νηστεία νὰ γίνεται ὄχι ἐπιτακτικῆ, ἀλλὰ μὲ κατανόηση, κατὰ τὸ μέτρον τοῦ δυνατοῦ τοῦ καθενός. Γιατὶ δὲν εἶναι βέβαια δυνατόν ὁ ἐργατικὸς λαὸς μας νὰ ξηροφαγήσει ὅλη τὴν Τεσσαρακοστὴ, ὅπως εἶναι ἡ αὐστηρὰ νηστεία τῆς περιόδου αὐτῆς. Ἐμεῖς νὰ δείχνουμε μὲν τὴν ὑψηλὴ κορυφὴ τῆς νηστείας, χωρὶς νὰ ἀναγκάζουμε καὶ νὰ βιάζουμε τοὺς ἀδύνατους νὰ ἀνέβουν εἰς αὐτήν, ἀλλὰ νὰ ἀποβλέπουμε, ἐπαναλαμβάνω, στὴν ὑγεία, τὴν ἐργασία καὶ τὴν πνευματικὴ ἀντοχὴ τοῦ καθενός.

Ἐπανερχομαι στὸ θέμα: Τὴν ἡμέρα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, ποὺ πέφτει τὴν περίοδο τῆς Τεσσαρακοστῆς, καταλύουμε τὸ ψάρι. Ἡ ἐορτὴ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ εἶναι πολὺ μεγάλη. Εἶναι ὡς τὰ Χριστούγεννα, διότι μὲ τὸν Εὐαγγελισμό σαρκώθηκε ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν κοιλίαν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου. Μὲ μία τέτοια λαμπρὴ ἐορτὴ δὲν συμβιβάζεται τὸ πένθιμο γεγονός τῆς νηστείας. Δὲν ἐπιτρέπεται, ὅμως καὶ κατάλυση σὲ ὅλα, διότι διερχόμαστε τὴν Τεσσαρακοστὴ, γι' αὐτὸ καὶ καταλύουμε μόνο τὸ ψάρι.

Διαφωνία ὑπάρχει ὡς πρὸς τὴν Κυριακὴ τῶν Βαΐων: Καταλύεται ἢ δὲν καταλύεται τὸ ψάρι; Ὡς Ἐπίσκοπος, ποὺ πρέπει νὰ δώσω κοινὴ γραμμὴ στὸ ποιμνίό μου, λέγω ὅτι καταλύεται τὸ ψάρι. Καὶ τοῦτο γιὰ τὴν Μ. Τεσσαρακοστὴ οὐσιαστικὰ τελειώνει μὲ τὸ Σάββατο τοῦ Λαζάρου, ὅπως τὸ δηλώνει καὶ τὸ τροπάριο τοῦ ἑσπερινοῦ τῆς Παρασκευῆς: «τὴν ψυχωφελῆ πληρώσαντες Τεσσαρακοστήν...». Κάνουμε ἓνα διάλειμμα στὴ νηστεία τῆν Κυριακὴ τῶν Βαΐων, καταλύοντας τὸ ψάρι, καὶ ἀρχίζουμε ἔπειτα αὐστηρότερη νηστεία γιὰ τὴν Μ. Ἑβδομάδα.

Συμπληρωματικά, Ἱερεῖς μου, λέγω ὅτι κατὰ τὴν περίοδο τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς ἡ νηστεία εἶναι ἓνας ἀγώνας, ἓνα πένθος γιὰ τὰ ἁμαρτήματά μας καὶ δὲν γίνεται γιὰ τὰ Πάθη τοῦ Κυρίου οὔτε γιὰ τὸ Πάσχα, ὅπως κακῶς πιστεύεται⁶. Νηστεία γιὰ συμμετοχὴ στὰ Πάθη εἶναι ἡ νηστεία τῆς Μ. Ἑβδομάδας. Ἄλλο, λοιπόν, νόημα ἔχει ἡ νηστεία τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς καὶ ἄλλο ἡ νηστεία τῆς Μ. Ἑβδομάδας. Στὴν περίοδο τῆς Τεσσαρακοστῆς ἡ λατρεία τῆς Ἐκκλησίας μας εἶναι πιὸ πυκνὴ. Γιατὶ; Μὲ τὴ συνεχῆ λατρεία τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς ἀπαντοῦμε στὸν δεύτερο πειρασμό. Ὁ πειράζων ἐτόλμησε νὰ πεῖ στὸν Κύριό μας νὰ πέσει νὰ τὸν προσκυνήσει. «...Ἐὰν πεσῶν προσκυνήσης με», τοῦ εἶπε (Ματθ. 4,9). Ἐμεῖς μὲ τὴν λατρεία μας διαλαλοῦμε ὅτι προσκυνοῦμε τὸν Κύριο, τὸν μόνο ἀληθινὸ Θεὸ καὶ δὲν προσκυνοῦμε τὸν διάβολο.

Οἱ ἱερὲς ἀκολουθίες τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς εἶναι ὑπέροχες. Εἶναι μοναστηριακὲς ἀκολουθίες. Ἀφοῦ οἱ πιστοὶ δὲν μποροῦν νὰ βγοῦν ἀπὸ τὸν κόσμον καὶ νὰ πάνε στὴν ἔρημο, ἡ Ἐκκλησία ἔφερε αὐτὲς τὶς ὡραίες ἀκολουθίες ἀπὸ τὰ μοναστήρια τῆς κάτω στὸν κόσμον, γιὰ νὰ γευθοῦν καὶ τὰ λαϊκὰ μέλη τῆς τῆς γλυκειῆς αὐτῆς λατρευτικῆς ὁμορφίης.

Ἐδῶ, πάλι, Ἱερεῖς μου, θέλω νὰ παρακαλέσω νὰ ἐπιμένουμε στὸ νὰ προτρέπουμε τὸν λαὸ νὰ παρακολουθεῖ τὶς κατανυκτικὲς ἀκολουθίες τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς, τὸ Ἀπόδειπνο, τοὺς Χαιρετισμοὺς τῆς Παναγίας, τὸν Μεγάλον Κανόνα, τὶς Προηγουμένους Λειτουργίες καὶ τὴν Μ. Ἑβδομάδα. Ἄν καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ τὸ ποῦμε στὸν λαὸ μας, καὶ ἰδιαίτερα στὸν λαὸ τῆς Μητροπόλεως Νικαίας, γιὰ τὴν καυχῶμαι, ὡς Ἐπίσκοπος, ὅτι ὁ λαὸς τῆς Μητροπόλεως μου εἶναι λαὸς λειτουργικὸς καὶ φιλακόλουθος.

Σὲ πολλὰ τροπάρια τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς καὶ σὲ ὁμιλίαι Πατέρων καὶ ἱεροκηρῶν κατὰ τὴν περίοδο αὐτὴ τονίζεται πολὺ ἡ ἐλεημοσύνη. Εἶναι ἀπάντηση στὴ φωνὴ τοῦ πειρασμοῦ «ταῦτα πάντα σοι δώσω». Ὁ διάβολος εἶπε στὸν Κύριό μας νὰ πέσει νὰ τὸν προσκυνήσει καὶ θὰ τοῦ δώσει ὅλα τὰ βασίλεια τοῦ κόσμου. Καὶ ἐμεῖς στὸν διάβολο, ποὺ μᾶς προσβάλλει μὲ τὸν πειρασμὸ τῆς πλεονεξίας καὶ τῆς φιλαργυρίας, ἀπαντοῦμε μὲ τὴν ἐλεημοσύνη. Ὅχι χωρὶς λόγο σὲ μὰ ἀπὸ τὶς προπαρασκευαστικὲς ἑβδομάδες τῆς Μ.

Τεσσαρακοστής, τὴν Κυριακὴ τῶν Ἀπόκρῳ, τονίζε-
ται πολὺ ἡ ἀρετὴ τῆς ἐλεημοσύνης. Γιατὶ ὁ κώδικας
βάσει τοῦ ὁποίου θὰ κριθοῦμε εἶναι ἂν ἐλεήσαμε.

Σὰς παρακαλῶ, Ἱερεῖς μου, νὰ προτρέπετε τοὺς
πιστοὺς τῆς ἐνορίας σας νὰ ἐλεοῦν καὶ ἰδιαίτερα νὰ
τονίζετε τὴν ἐνίσχυση τοῦ Φιλοπτώχου Ταμείου, γιατί
στὴν μεγάλη κεντρικὴ μας Μητρόπολη εἶναι πολλὰ τὰ
περιστατικὰ τῶν πενήτων καὶ πονεμένων ἀδελφῶν
μας, ποὺ ἔχουν ἀνάγκη βοήθειας.

Τέλος, συμπρεσβύτεροι ἀδελφοί, ἐπειδὴ ἡ περίο-
δος τῆς Μ. Τεσσαρακοστής εἶναι περίοδος μετανοίας,
ἡ δὲ μετάνοια ἐκφράζεται μὲ τὴν ἐξομολόγηση, πρέ-
πει νὰ προτρέπομε τὸν λαὸ μας καὶ ἰδιαίτερα τοὺς
νέους καὶ τὰ παιδιὰ στὸ ἱερὸ αὐτὸ Μυστήριον.

Ἀλλὰ ἐδῶ θέλω ἔντονα νὰ πῶ νὰ τελεῖτε ἱερο-
πρεπῶς, μὲ φόβον Θεοῦ, τὸ Μυστήριον αὐτό, γιατί
εἶναι τὸ πλέον λεπτὸ Μυστήριον τῆς ποιμαντικῆς μας,
μὰ εἰδικὴ συνάντηση τοῦ ἱερέως μὲ τὴν ψυχὴ, πα-
ρουσία μάλιστα τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ. Ἀπαγορεύω
ὡς Ἐπίσκοπος – γιατί τὸ Μυστήριον τῆς ἐξομολογή-
σεως ἀνήκει κατ' ἐξοχίαν εἰς τὸν Ἐπίσκοπον καὶ τὸ
παρῶν εἰς τοὺς ἱερεῖς, ὅπου αὐτὸς κρίνει – ἀπαγο-
ρεύω, λέγω, ὡς Ἐπίσκοπος τὶς ὑπὲρ ἄγαν αὐστηρότη-
τες καὶ καταδυναστεύσεις τῶν ψυχῶν, ποὺ ἀντὶ νὰ
βροῦν ἀνακούφιση καὶ ἐπανάπαυση στὴν Ἐκκλησία,
βρίσκουν σκληρότητα καὶ ὄχι Εὐαγγέλιο, τὸ καλὸ,
δηλαδή, μήνυμα τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν τους. Ἐ-
τσι θέλοντας οἱ ψυχῆς νὰ ἀνταποκριθοῦν στὰ σκληρὰ
ἐπιτίμια τοῦ αὐστηροῦ πνευματικοῦ, ἀποκοῦν μὴ
ἀρρωστημένη θρησκευτικὴ μετὰ ψυχολογικὰ προ-
βλήματα ἢ τὰ ἐγκαταλείπουν ὅλα καὶ γίνονται ἀδιά-
φοροι χριστιανοί, γὰ νὰ μὴν πῶ ὅτι πολλοὶ ἀπὸ αὐ-
τοὺς καταφεύγουν στὴν αἵρεση τοῦ προτεσταντισμοῦ,
ποὺ διδάσκει, λανθασμένα ὅμως, τὸν Χριστὸ ὡς Σω-
τήρα. Ἐνῶ ὁ Χριστὸς βρίσκεται μόνον στὴν Ὁρθό-
δοξη Ἐκκλησία καὶ κρίνει τὴν ἄφεση τῶν ἁμαρτιῶν
στον μετανοοῦντα ἀδελφὸ διὰ τῶν ἱερέων Του.

Ἀπαγορεύω ὅμως, πάλι ὡς Ἐπίσκοπος, καὶ τὴν
ὑπὲρ ἄγαν διάχυση καὶ σκανδαλώδη ἐκδήλωση, ἰδιαί-
τερα στὰ παιδιὰ, ἀγόρια καὶ κορίτσια. Μὴν ξεχνᾶμε,
Πατέρες μου, ὅτι ζοῦμε σὲ ἱεροκατήγορη ἐποχὴ καὶ ὁ
κόσμος παρατηρεῖ μὲ κακότητα τὸν ἱερέα καὶ παρε-
ξηγεῖ καὶ τὶς ἀγαθές του ἐκδηλώσεις. Γι' αὐτὸ, ὁ ἱε-
ρεὺς στὴν ἐξομολόγηση, ἐκεῖ ποὺ εἶναι μόνος καὶ
κατ' ἰδίαν μὲ τὴν ψυχὴ, πρέπει νὰ προσέχει πολὺ:
Στὰ ἐρωτήματα ποὺ κάνει ὄχι ἐξεζητημένα καὶ λεπτο-
μερῆ, παρεξηγήσιμα, ἐρωτήματα. Φτάνει ἀπὸ τὴν με-
τανοοῦσα ψυχὴ ἡ ὁμολογία τῆς ἁμαρτίας καὶ δὲν
χρειάζεται ἡ δικὴ μας ἐρώτηση πῶς καὶ πῶς ἐγινε ἡ
ἁμαρτία. Ὁμοίως νὰ προσέχομε νὰ μὴν κάνουμε
προσεγγίσεις, ποὺ μπορεῖ μὲν νὰ δικαιολογοῦνται ὡς
ἐκδηλώσεις ἀγάπης, εἶναι ὅμως παρεξηγήσιμες. Δὲν
χρειάζεται νὰ πῶ περισσότερα. Ἐγώ, ὡς Ἐπίσκοπος,
καυχῶμαι γιὰ τοὺς καλοὺς μου Ἱερεῖς, ἀλλὰ θέλω

πάντα νὰ καυχῶμαι γιὰ σὰς καὶ νὰ ἀκούεται, ὅπως
ἀκούεται, παντοῦ τὸ καλὸ ὄνομα τῶν Ἱερέων τῆς
Μητροπόλεώς μου. Θὰ πονέσω καὶ θὰ πληρωθῶ πολ-
λὺ, ἂν τυχὸν ἀκούσω σκάνδαλο Ἱερέως ἐξομολόγου,
μάλιστα Ἱερέως τῆς Μητροπόλεώς μου.

Μὲ βάση ὅλα τὰ παραπάνω, καλοὶ μοι Ἱερεῖς,
σὰς εὐχομαι νὰ περάσετε καλὴ Τεσσαρακοστὴ μὲ τὸ
ποιμνιὸ σας καὶ τὶς οἰκογένειές σας. Παρακαλῶ, τὸ
θεολογικὸ καὶ πνευματικὸ μέρος τῆς εἰσηγήσεώς μου
νὰ τὸ μεταδώσετε καὶ στὸ λαὸ τῆς ἐνορίας σας, γιατί
ἐπιβάλλεται ὁ Ἐπίσκοπος καὶ διὰ τῶν Ἱερέων του νὰ
μιλᾷ στὸ λαὸ του.

Καὶ πάλι, καλὴ Τεσσαρακοστή!

1. Ἀποκρίσεις ΝΒ'. Ὁ Ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης
ὑπολογίζει στὴν νηστεία τῆς Τεσσαρακοστής καὶ τὴ νηστεία
τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδας καὶ ἀκολουθώντας τὸν Βλάσταρι
παραθέτει ἓνα γλαφυρὸ λογαριασμὸ τῆς νηστείας τῶν σα-
ράντα ἡμερῶν, ὡς ἀποδεκάτωση τῶν 365 ἡμερῶν τοῦ ἔτους:
«Ὁ Χρόνος ἔχει ἡμέρας 365 καὶ ἡ Τεσσαρακοστὴ ἔχει ἑπτὰ
ἑβδομάδας, ἀπὸ τὰς ὁποίας εὐγαίνοντας τὰ Σάββατα καὶ αἱ
Κυριακαὶ ἔξω, εἰς τὰς ὁποίας νηστεία οἴνου καὶ ἐλαίου οὐ
γίνεται, μένουν 35. Βάλλομεν καὶ τὸ Μέγα Σάββατον καὶ
γίνονται ἡμέραι 36, ἧτις ἀποδεκάτως τῶν 360 ἡμερῶν τοῦ
χρόνου. Προσθέτομεν καὶ τὴ νύκτα τοῦ Μ. Σαββάτου ἕως τὸ
πρῶτὸ τῆς Λαμπρᾶς μισὴν ἡμέραν, διὰ τὰς πέντε ἡμέρας ὅ-
που ἔμειναν τοῦ χρόνου καὶ ἰδοὺ γίνεται τελεία ἡ τῶν ἡμε-
ρῶν τοῦ χρόνου ἀποδεκάτως» (Ἰδὲ Πηδάλιον, Ἐκδοσις
«Ἀστήρ» 1976, σ. 92 ὑποσημ.).

2. Τριώδιον, Α' Κάθισμα, Τυρινῆς τὸ πρῶτ.

3. Ἐνα τροπάριον τοῦ Τριωδίου λέγει: «Νηστεύσας ὁ Κύ-
ριος τεσσαράκοντα μέτρον ἡμερῶν τὰς νῦν ἀφιέρωσε καὶ ἡ-
γάσεν ἡμέρας, ἀδελφοί» (Τροπάριον ἡ' ὧδης Δευτέρας Α'
Ἑβδομάδος).

4. Ὁ συναξαριστὴς εἰς τὴν Κυριακὴν τῆς Τυρινῆς ση-
μειώνει τὰ ἐξῆς ὠραία: «ἐπειδὴ γοῦν διὰ τὸ μὴ ἄπαξ νη-
στεύσαι τοσαῦτα πεπόνθαμεν, προτίθεται νῦν ἡ τοῦτου ἀνά-
μνησις εἰς τὴν εἴσοδον τῆς ἁγίας Τεσσαρακοστής, ἵνα με-
μνημένοι ὅσον κακὸν τὸ μὴ νηστεύσαι ἐπήγαγε, σπουδάσω-
μεν τὴν νηστείαν περιχαρῶς ὑποδέξασθαι καὶ προφυλάττειν,
ὡς ἂν, οὐ ἠτοχῆσεν ὁ Ἀδάμ, τῆς θεώσεως δηλαδή, ἡμεῖς
δι' αὐτῆς (διὰ τῆς νηστείας) ἐπιτύχωμεν».

5. Κατὰ τὶς πρὸ τῆς Μ. Τεσσαρακοστής προπαρασκευα-
στικὲς Ἑβδομάδες, τὴν πρὸ τῶν Ἀπόκρῳ καὶ τῆς Τυρινῆς,
ὑπάρχει συνήθεια νὰ καταλύονται οἱ Τετάρτες καὶ οἱ Πα-
ρασκευές. Ὁ λόγος ποὺ ἐπεκράτησε νὰ καταλύονται κατὰ
τὶς ἑβδομάδες αὐτὲς εἶναι ἐκ τοῦ ὅτι νηστεύουν οἱ αἰρετικοὶ
Ἀρμένιοι τὶς ἡμέρες αὐτὲς διὰ τὸν «κύνα ἀρτζιβούριον»,
ὅπως τὸν λέγουν, καὶ οἱ ἄλλοι αἰρετικοὶ, ὅπως οἱ Τετραδι-
ται. Καὶ λέγουν ὁ Βαλσαμῶν καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ Κίτρος νὰ
καταλύουμε τὶς Τετάρτες καὶ Παρασκευές τῶν ἑβδομάδων
αὐτῶν, γιὰ νὰ μὴν νηστεύουμε ἡμέρες ποὺ νηστεύουν οἱ αἰ-
ρετικοί.

6. Ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος ἐπ' αὐτοῦ λέγει: «Ἄν οὖν ἐρη-
ταί σε Ἰουδαῖος καὶ Ἕλληνας, τίνας ἐνεκεν νηστεύεις; Μὴ εἴ-
πῃς ὅτι διὰ τὸ Πάσχα, μηδὲ ὅτι διὰ τὸν σταυρὸν, ἐπεὶ πολ-
λὴν αὐτῷ δίδωσι τὴν λαβὴν» οὐ γὰρ διὰ τὸ Πάσχα νηστεύο-
μεν, οὐδὲ διὰ τὸν σταυρὸν, ἀλλὰ διὰ τὰ ἁμαρτήματα τὰ ἡμέ-
τερα, ἐπειδὴ μέλλομεν μυστηρίους προσιέναι» (Λόγος κατὰ
Ἰουδαίων τρίτος).

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΕ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΕΣ, ΚΑΝΟΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΑΠΟΡΙΕΣ

Τοῦ κ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΦΟΥΝΤΟΥΛΗ, Καθηγητοῦ Παν/μίου Θεσσαλονίκης

551. Μερικοὶ ἱερεῖς συνηθίζουν νὰ διαβάζουν «ἐκφώνως» τὶς εὐχὲς τῆς θείας λειτουργίας. Ἄλλοι τὶς διαβάζουν «μυστικῶς», ὅπως οἱ φυλλάδες ὀρίζουν καὶ ὅπως σχετικὴ ἐγκύκλιος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ἀπαιτεῖ. Ποιό εἶναι τὸ ὀρθότερο;

552. Κατὰ τὴν τυπικὴ διάταξη οἱ εὐχὲς τῶν ἀντιφώνων τῆς θείας λειτουργίας, «Ἄξιον καὶ δίκαιον σὲ ὑμνεῖν...» ἢ ἡ ἀντίστοιχη εὐχὴ «Ὁ Ὄν, δέσποτα...» τῆς λειτουργίας τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, ἢ εὐχὴ τῆς κεφαλοκλισίας καὶ πολλὲς ἄλλες λέγονται «μυστικῶς», ἐνῶ ὁ Ψάλτης ψάλλει τὰ ἀντίφωνα ἢ τὸ «Ἄξιον καὶ δίκαιον» ἢ τὸ «Σοί, Κύριε». Εἶναι δυνατὸν νὰ καλυφθοῦν οἱ ἐκτενεῖς αὐτὲς εὐχὲς ἀπὸ τόσο μικρὰς φράσεις ὅπως οἱ ἀνωτέρω;

553. Ποιὰ εἶναι ἡ ἔννοια τῆς μυστικῆς ἀναγνώσεως τῶν εὐχῶν; Ἄν τὸ περιεχόμενό τους εἶναι, κατὰ κάποιο τρόπο, ἀπόρητο, τότε γιατί ἐπιτρέπεται καὶ συνιστᾶται ἡ χρῆση «Ἐγκολπίων τῆς θείας λειτουργίας» καὶ ἐπιτρέπεται ἡ ἔκδοσις καὶ κυκλοφορία «Ἱερατικῶν»;

Καὶ οἱ τρεῖς ἀνωτέρω ἐρωτήσεις, ὑπὸ διάφορες παραλλαγές, ἔχουν κατὰ καιροὺς ὑποβληθεῖ ἀπὸ πολλοὺς. Ὅπως καὶ τὸ θέμα τῆς γονυκλισίας, ποὺ ἀντιμετωπίσαμε στὶς ὑπ' ἀριθμ. 547 καὶ 548 πρόσφατες ἀπαντήσεις, ἔτσι καὶ τὸ θέμα τῆς «μυστικῶς» ἢ «ἐκφώνως» ἀναγνώσεως τῶν εὐχῶν τῆς θείας λειτουργίας, ἔχει προκαλέσει κατὰ τὰ νεώτερα χρόνια ἀντιδικίες καὶ πολώσεις, ποὺ δὲν εὐνοοῦν τὴν ἐπιβαλλομένη ἀπροκατάληπτη καὶ μὲ ἀντικειμενικὴ κρίση καὶ σοβαρότητα ἀντιμετώπισή του. Κατὰ κακὴ καὶ αὐτὸ τύχη ἔχει ἐμπλακεῖ στὶς συνήθειες μας μικροαντιπαραθέσεις καὶ παίζουμε μ' αὐτὸ «ἐν οὐ παικτοῖς». Κατωτέρω θὰ προσπαθήσουμε νὰ μελετήσουμε, μέσα στὰ πλαίσια ποὺ κινοῦνται οἱ ἀπαντήσεις αὐτές, τὸ ἐπίμαχο θέμα μὲ τὸν ἐπιβαλλόμενο σεβασμὸ πρὸς τὶς ἐκατέρωθεν θέσεις. Εἶναι πάντως παρήγορο τὸ γεγονός ὅτι αὐτὸς ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης προσφάτως ὑπογράμμισε τὴν ἀναγκαιότητα μελέτης τοῦ θέματος. Δὲν εἶναι δηλαδὴ, ὅπως νομίζεται συνήθως, θέμα «κλειστὸ» καὶ δὲν συναρτᾶται πρὸς ὅποιεσδήποτε προτιμήσεις ἢ θρησκευτικὲς τοποθετήσεις μας. Καὶ γιὰ νὰ ἀρχίσουμε ἀπὸ τὸ τελευταῖο αὐτό, μιλώντας ἐντιμα καὶ καθαρά. Τὸ ὅτι ἡ «ἐκφώνως» ἀνάγνωσις τῶν εὐχῶν υἰοθετή-

θηκε στὸν τόπο μας ἀπὸ κληρικοὺς ἀνήκοντες ἢ προσκειμένους σὲ θρησκευτικὲς ὀργανώσεις, ποὺ ἐμφανίσθηκαν στὸν τόπο μας καὶ ἔξω αὐτοῦ κατὰ τὸν αἰῶνα μας, ἀπὸ μιὰ ἄποψη, μᾶλλον ἔβλαψε τὴν ὅλη ὑπόθεσις. Προκάλεσε δηλαδὴ ἀρνητικὲς τοποθετήσεις ἄλλων, μὲ μόνον τὸν λόγο ὅτι ὁ τρόπος αὐτὸς τῆς ἀπαγγελίας τῶν εὐχῶν ἦταν ἴδιο τῶν θρησκευτικῶν ὀργανώσεων.

Νὰ μὴν ἐπαναλάβουμε ὅσα γράψαμε γιὰ τὸ θέμα τῆς γονυκλισίας ὅσον ἀφορᾶ στὴν προσπάθεια ἀναρριπίσεως τῆς λειτουργικῆς ζωῆς, ποὺ ἐγίνε στὰ νεώτερα χρόνια ἀπὸ κληρικοὺς, ἱεροκλήρικες καὶ θεολόγους. Ἐνα στοιχεῖο αὐτῆς τῆς προσπάθειας ἦταν καὶ ἡ «ἐκφώνως» ἀνάγνωσις τῶν εὐχῶν, καθὼς καὶ ἡ προώθησις στὰ χέρια τοῦ λαοῦ «Ἐγκολπίων» καὶ ἐρμηνειῶν τῆς θείας λειτουργίας. Ὁ σκοπὸς καὶ ἐδῶ προφανῆς καὶ ἱερός. Νὰ μετέχει δηλαδὴ ὁ λαὸς στὰ τελούμενα, προσεγγίζοντας ἄμεσα τὸ ἱερὸ κείμενο τῶν εὐχῶν, εἴτε ἀκροώμενος εἴτε διαβάζοντας τὰ κείμενα ἀπὸ κατάλληλα βοηθητικὰ βιβλία. Τὸ ὅτι κληρικοὶ μιᾶς συγκεκριμένης θρησκευτικῆς κινήσεως, ποὺ ἦταν οὐσιαστικὰ ἡ μόνη ὑπάρχουσα κατὰ τὸ πρῶτο μιστὸ τοῦ αἰῶνα μας, υἰοθέτησαν τὸν τρόπο αὐτό, εἶναι ἐντελῶς συμπτωματικόν. Τὰ ἴδια αἷτια προκάλεσαν τὰ ἴδια ἀποτελέσματα πρὸς διάφορες κατευθύνσεις. Ἀπὸ σποραδικὲς μαρτυρίες, ποὺ σώθηκαν, φαίνεται πὼς ἤδη οἱ Κολλυβάδες, ἂν καὶ μοναχοὶ τοῦ Ἁγίου Ὁρους, μελετώντας τοὺς Πατέρες καὶ προσπαθώντας νὰ ἀναζωογονήσουν τὴν λειτουργικὴ εὐσέβεια τῶν πιστῶν, ἔφθασαν στὸ νὰ διαβάζουν δυνατὰ τὶς εὐχὲς τῆς θείας λειτουργίας γιὰ νὰ εἶναι ἀκουστὰς ἀπὸ τὸν λαόν. Τὸ ἴδιο ἔκανε καὶ ἕνας μακαριστὸς ρέκτης ἱεράρχης, τότε Μητροπολίτης Καρυστίας καὶ Σκύρου, καθὼς καὶ ἄλλοι σεβάσμιοι κληρικοὶ, κάθε ἄλλο παρὰ προσκειμένοι ἢ ἐπηρεαζόμενοι ἀπὸ τὶς ὀργανώσεις. Συγκεκριμένως, ὁ κατόπιν καθηγητῆς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ἀείμνηστος Παναγιώτης Τρεμπέλας, βαθὺς μελετητῆς τῆς ἱστορίας καὶ τῆς θεολογίας τῆς θείας λατρείας, εἶχε ἐγκύψει στὴν σπουδὴ τοῦ θέματος αὐτοῦ καὶ διὰ τῆς θρησκευτικῆς ὀργανώσεως, τῆς ὁποίας ἦταν ἰδρυτικὸ μέλος καὶ δυναμικὸ στέλεχος, προσπάθησε νὰ ἐπηρεάσει τὰ λειτουργικὰ μας πράγματα μὲ στόχο τὴν καλλιτέρα συμμετοχὴ τοῦ λαοῦ στὴ θεία λα-

ΓΕΡΟΝΤΑΔΕΣ ΚΑΙ ΠΡΑΣΙΝΟ

(Μνήμη* Γέροντα Προφυρίου)

Τού κ. Θεοδώρου Ί. Ψαριώτη, γεωπόνου

«...χειμῶνα παραχωρῶντα ἔαρι, καὶ ἔαρ θέρει, καὶ θέρος μεταπῶρω¹, καὶ ὄντι ἐναντία ὄντα ταῦτα τῇ φύσει' ...ὁμως τὰ πάντα ἴσῃν καὶ ἀβλαβῆ τοῖς ἀνθρώποις ἀποτελοῦντα τὴν χρῆσιν: ...ἔστιν τις κρείττων τούτων, ὁ τὴν ἰσότητά παρέχων πᾶσι καὶ κυβερνῶν τὰ πάντα»².

Στὴ διαδοχὴ τῶν ἐποχῶν τοῦ ἔτους, πρώτη ἡ Ἐνοιξη... καὶ φέτος. Ἐνοιγμα γιὰ ξανάρχιμα τῆς θαλερότητας στὰ φυτὰ καὶ τῆς ζωτικότητας στὰ ζῶα.

Σ' αὐτὴ τὴν ἀέναη ἐναλλαγὴ, ὁ ἄνθρωπος μόλις καὶ προλαβαίνει κάτι νὰ ἀντιληφθῆ. Γύρω ἀπὸ τὴν ἀνεξάντλητη ἐπανάληψη καὶ τὴν ἀπίθανη ἀλυσίδα ἐναλλαγῶν καὶ διαδικασιῶν λειτουργιῶν. Γιὰ τὴν διατήρηση τοῦ (ἀνερμήνευτου) φαινομένου ὅπου ὀνομάζεται Ζωή.

Ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου νιώθει ζάλῃ. Ἰλιγγιᾶ. Πεπερασμένα τὰ ὄρια, γιὰ βαθιὰ σκέψη, ἔστω καὶ γιὰ πλημμύρισμα χαρᾶς ἀπ' τὰ «ψηλαφιζό-

μενά», πὺλ τὴν ἦταν ἐξ ἄλλου καὶ στὸ θεματολόγιο τῆς μελλούσης νὰ συνέλθει Ἁγίας καὶ Μεγάλῃς Συνόδου. Αὐτὸ δίδαξε καὶ στὸ Πανεπιστήμιο, ὅταν ἦταν ἀργότερα καθηγητῆς, καὶ αὐτὸ ἐφάρμοσε στὶς πρότυπες λειτουργίες τοῦ Πανεπιστημιακοῦ ναοῦ κατὰ τὶς φοιτητικὲς λατρευτικὲς συνάξεις. Στὴ σύγχρονή μας ἐποχὴ ἀρκετοὶ ἐπισκοποὶ καὶ ἱερεῖς ἀκολούθησαν τὴν ἴδια πρακτικὴ, γιὰτὶ ὀδηγήθηκαν σ' αὐτὴ ἀπὸ τὶς προσωπικὲς τοὺς λειτουργικὲς μελέτες καὶ ἀπὸ τὴν ποιμαντικὴ τοὺς μέριμνα γιὰ τὴν συμμετοχὴ τοῦ πιστοῦ λαοῦ στὰ τελεσιουργούμενα, χωρὶς νὰ ἔχουν καμιά σχέση ἢ ἐπίδραση ἀπὸ θρησκευτικὲς ὁργανώσεις. Ἐνας μάλιστα ἀπὸ τοὺς λογιότερους συγχρόνους ἐπισκόπους μας ὄχι μόνον θεωρητικὰ ὑποστήριξε καὶ στὴν πράξη ἐφάρμοσε τὴν «εἰς ἐπήκοον» τοῦ λαοῦ ἀνάγνωση τῶν εὐχῶν, ἀλλὰ καὶ σὲ ἐκδόσεις λειτουργικῶν κειμένων εἰσήγαγε τὸν ὄρο «χαμηλοφῶνας» ἀντὶ τοῦ παραδοσιακοῦ ὄρου «μυστικῶς», λόγῳ τῶν παρερμηνειῶν πὺλ δίδονται σ' αὐτόν.

(Συνεχίζεται)

Μὲ προέκταση, βέβαια, γιὰ φανέρωμα τῆς ἄπειρης τελειότητας τοῦ Θεοῦ - Δημιουργοῦ. Μόνον ἄνθρωποι τοῦ Θεοῦ, πὺλ μὲ τὸ βίον τοὺς φροντίζουν νὰ τὸν εὐαρεστοῦν, καταξιώνονται νὰ «πέρνουν μυρουδιά», ἀπὸ αὐτὸ τὸ πολύμορφο πανηγύρι στὸ ἀπέραντο Ἐργαστήρι Ζωῆς...

Εὐτυχεῖς, λοιπόν, ὅσοι μέσα ἀπὸ τὰ ἐπιτελούμενα στὴ Φύση (Κτίση) τοὺς φανερώνονται στὰ μάτια τὰ αἰσθητὰ (καὶ στὰ μάτια τῆς διάνοιας) οἱ ἄπειρες τελειότητες τοῦ Θεοῦ (Κτίση) μέσα ἀπὸ τὰ δημιουργήματα³.

Ὁ τιμῶμενος μὲ τὸ ἄρθρο αὐτὸ (μακαριστὸς) Γέροντας Πορφύριος ὑπῆρξεν εὐτυχῆς, γιὰτὶ τὸν ἀξίωνε ὁ Κτίστης νὰ παρατηρεῖ καὶ μὲ τὰ μάτια τῆς διάνοιάς του τὸ μεγαλεῖο τῆς Κτίσεως. Καὶ ἔκανε λόγο, μὲ λόγια σαγηνευτικά, γύρω ἀπὸ τὶς ἐναλλαγὲς τῶν ἐποχῶν καὶ γιὰ τὰ ἐπιτελούμενα, στὴ διάρκειά τους. Καὶ γνώριζε τὰ ὅσα συμβαίνουν στὰ φυτὰ καὶ στὰ ζῶα.

Χρειάζεται ἀρκετὸ ἀγραφο χαρτί, γιὰ νὰ γράφει, ὁ καθένας πὺλ τὸν γνώριζε, τί γνώριζε γιὰ κάθε ἔμβιο ὄργανισμὸ. Μὰ καὶ πόσο θελκτικὰ τὰ παρουσίαζε. Μὲ ἓνα ἱλαρὸ πρόσωπο καὶ μιὰ γλυκὴ λαλιά. Εὐφροσύνη στὸν ὀμιλοῦντα μὰ καὶ στὸν ἀκούοντά του.

Ὁ γράφων, ἐνῶ διακατέχεται ἀπὸ ἀνακούφιση ὅπου ἱστορεῖ γιὰ τὸν «παπούλη», φοβᾶται (γιὰτὶ εἶναι βέβαιος) μειῶναι, ἴσως, καὶ νὰ ζημιῶναι τὰ ὅσα εἶδε καὶ ἄκουσε μὲ τὴν ἀδυναμία τῆς ἐπιτυχοῦς πληροφόρησης...

Ὅμως, ἀπὸ καθήκον, ἄς γραφοῦν μερικὰ ἀπὸ ὅσα μὲ σαγήνη, σιγουριά, σταθερότητα, πειθῶ καὶ ἐνάργεια ἀποτύπωνε ὁ παπούλης. Εὐκαιρικὰ τώρα τὴν Ἐνοιξη ὅπου ἀνοίγει ἡ νέα ὕφανση τοῦ ἀτέλειωτου μανδύα ὅπου καλύπτει τὸν πλανήτη μὲ κάθε λογῆς Ζωή, ἄς γραφοῦν λίγα καὶ ἄς περιορισθοῦμε στὸν κόσμον τῶν φυτῶν.

Ἐς ἀρχίσωμε μὲ μερικὲς πρακτικῆς σημασίας γνώσεις - ἐμπειρίες, ὅπως εἶναι αὐτὲς γιὰ τὴν καλλιέργεια τοῦ σπανακιοῦ καὶ τὰ ὠφέλιμα σ' αὐτὸ συστατικά! Τελευταία, ὅταν εἶχε πέσει ὁ

αίματοκρίτης του, μου τηλεφώνησε για να λάβω την καλλιέργεια σπανακιού, εκεί όπου και ή ήσυχαστήρια καταφυγή μας. Άνεβαίνοντας για να πάρω την εύχή του, άρχισε να με καθοδηγεί γύρω από την σπορά στο φυτώριο (σὲ ξύλινα τελάρα) και την προετοιμασία του χώρου⁵ για τὴ μεταφύτευση τῶν φυτανιῶν. Ἀκόμα μου μίλησε για τὰ συστατικά τῶν φύλλων και τὶς ὠφέλειες τους (στὸ αἷμα μας). Θυμᾶμαι ἀκόμη ἔντονα τὶς ἐκφράσεις τῶν χεριῶν του π.χ. τὴν ὥρα ποὺ μου ὑπέδειχνε για τὸν ψιλοχωματισμὸ και ἀνάμειξη τοῦ μείγματος για τὸ σπορεῖο.

Ἦξερε πάρα πολλὰ για τὸν πολλαπλασιασμὸ τῶν φυτῶν. Ὅχι μόνον τῶν λαχανικῶν, ὅπως τοῦ σπανακιοῦ, ἀλλὰ και τῶν καλλωπιστικῶν θάμνων, π.χ. τῆς καμέλιας. Μοῦ ὑπέδειξε πρακτικὴ για τὴ διατήρηση τοῦ μωσχεύματος, με ἐξασφάλιση «ἀτμοσφαιρικῆς ὑγρασίας» και ἀπορροῆς τοῦ πλεονάζοντος ὕδατος... Και ὅπως συμβούλευε για μετάδοση πρακτικῶν δεξιότητων, μίλαγε και για τὰ θαυμάσια τῶν ἀνθέων!

Και τώρα, ὅπου παραδείγματα πολλαπλασιασμοῦ φυτῶν, ἀναφέρω τὸ μώσχευμα ροδιᾶς, ὅπου τὸ ἔμπηξε ἀνάποδα (τὸ πάνω, με τὰ «μάτια» πρὸς τὴν κορυφή, τῶβαλε μέσα στὸ χῶμα και τὴ βάση τοῦ μωσχεύματος τ' ἄφησε ἐλεύθερο πρὸς τὸν ἥλιο). Και ἔγινε αὐτὸ ὅταν μουλεγε για τὰ θαύματα τῆς πίστεως, «ὥστε (και) ὄρη μεθιστάνειν». Μετὰ ἀπὸ καιρὸ, ὅταν πιά εἶχε «πιᾶσει» τὸ μώσχευμα, και πῆγα, τὸν πρόσεξα να μου μιλάει στενοχωρημένος: «δυστυχῶς ὁ Γ.Σ. πέρασε με τὸ σκαπευτικὸ και κατάστρεψε τὸ μώσχευμα τῆς ροδιᾶς...». Ἀμέσως, κατέβηκα και κατευθύνθηκα στὰ δένδρα, για να διαπιστώσω τὸ μέγεθος τῆς ζημιᾶς. Διεπίστωσα (και) ἀντίκρισα μιὰ μικρὴ ροδίτσα ἄθικτη. (Τώρα πιά ἔχει φουντώσει ἱκανοποιητικά). Γυρνώντας, τὸν ἀντίκρισα μειδιῶντα και λέγοντα: «εἶδες ποὺ πέτυχε...». Μ' ἔστειλε για να διαπιστώσω με τὰ ἴδια μου τὰ μάτια τ' ἀποτελέσματα πίστεως... Και ἱκανοποιήθηκε, ποὺ μ' ἔκανε κοινωνὸ τέτοιων ἀποτελεσμάτων!

Ὑστερα, πολὺ πιὸ νωρίς, ὅταν εὐτύχησα να τὸν πρωτοπλησιάσω, μοῦ ὑπέδειξε τρόπον, ἄγνωστο σ' ἐμένα συλλογῆς ἐλαιοκάρπων (πολλὲς φορὲς, ἄλλωστε, ἀκαιρῶς - εὐκαιρῶς, με συμβούλευε γύρω ἀπὸ τὰ «Γεωπονικά», ἀλλὰ και με διόρθωνε. Κάποτε «Ὅχι στὴ ρίζα. Στὸ ριζικὸ σύστημα» πρόσθεσε και ἄρχισε να μιλάει για τὰ

ριζικὰ τριχίδια και τὴν σπουδαιότητα τῆς υπάρξεώς τους). Κεῖνη, λοιπόν, τὴ φορὰ μου μίλησε για κάποια ποικιλία ἐλιάς ὅπου με μιὰ ἀπλὴ δόνηση τῶν κλάδων ἢ τοῦ κορμοῦ πέφτουν στὰ λιόπανα οἱ καρποί. Και ἀποφεύγονται ὅλες οἱ κακώσεις τῶν κλάδων (τραυματισμοὶ) με τοὺς ραβδισμοὺς και οἱ δευτερογενεῖς μετὰ μολύνσεις με δυσάρεστες συνέπειες⁷. Ἡ ποικιλία αὐτὴ εἶχε μεταφερθεῖ - φυτευθεῖ στὸ Ἅγιον Ὄρος ἀπὸ μοναχοὺς ποὺ κατέφτασαν, ὡς πρόσφυγες, ἀπὸ τὸ Ἀδραμύτειο τῆς Μ. Ἀσίας. Και ἡ ποικιλία αὐτὴ εἶναι γνωστὴ στὰ γειτονικὰ νησιά (Μυτιλήνη κ.ἄ.) με τὸ ὄνομα «ἀδρομυτινια»⁸.

Ξέχωρα ἀπ' τὶς πολὺτιμες γνώσεις σὲ ἐπίπεδο πρακτικῶν ἐφαρμογῶν, μετέδιδε και γνώσεις σὲ ἐπίπεδο ἐπιστημονικὸ. Αἰφνιδίαζε. Και κατεῖχε λεπτομέρειες. Και δὲν τὸ περίμενες. Θὰ ἀναφερθῶ σὲ ἓνα τέτοιο περιστατικὸ, ὅταν κάποιο ἀπριλιάτικο πρωῖνὸ ξεκίνησα για να τὸν συμβουλευτῶ, γιατί τὸ προηγούμενο βράδυ παρουσιάστηκε κάποιο, ἀρόσμενο, οἰκογενειακὸ πρόβλημα. Τὴν ὥρα ποὺ κατέφτανα, με τὸ αὐτοκίνητο τοῦ κ. Γ.Α., ἔφευγε. Ἦταν μέσα και ὁ προαναφερθεὶς Γ.Σ. Μόλις πλησίασα τὸ αὐτοκίνητο, χωρὶς να ἀντιληφθῶ πόσοι ἐπέβαιναν (ἤμουν πολὺ ἀφηρημένος ἀπ' τὸ πρόβλημα), ἄκουσα ἓνα ἐλαφρὸ κορνάρισμα και τὸ αὐτοκίνητο να ἀκίνητοποιεῖται. Ἦταν μέσα ὁ «παπούλης» και κατεβάζοντας τὸ τζάμι τοῦ παραθύρου με ρωτᾷ. «Ἐχεις κάποια ἄλλη δουλειά; Ἄν δὲν ἔχεις γύρισε και ἀκολουθῆτα μας». Ἀκολουθώντας τους φτάσαμε σὲ ξέφωτο ἀντικρινοῦ λόφου. «Ἄσε τους να προχωρήσουν και ἐμεῖς πάμε σιγότερα. Κράτα αὐτὸ τὸ σκαμνάκι»⁹ και τὸν ἀκολουθοῦσα πατώντας στὰ ἴχνη π' ἄφηγε πάνω σὲ χλόη και καλάμια ἀγρωσωτῶν και σφερδουκλιῶν. Κάποια στιγμή μισογυρνώντας τὸ κεφάλι του τὸ ἀγιόμορφο, και σιγανομιλώντας μου, μουῦδωσε μέσα σὲ πέντε και μόνο λέξεις, ἀπάντηση γι' αὐτὸ ποὺ περίμενα συμβολὴ - συμβουλὴ. Χωρὶς ἀκόμα να τοῦ ἀνακοινώσω τὸ λόγο αὐτῆς τῆς καταπρωϊνῆς ἐπισκέψεώς μου!

Ὅταν φτάσαμε κι ἐμεῖς στὸ ξέφωτο ὑπέδειξε και στοὺς δύο, ποὺ εἶχαν ἀρχίσει να ξεριζώνουν με τσαπιά, πῶς θὰ φτάνει ἢ τσάπα στὴ βάση τῶν θάμνων: «Νά, νά, ἔτσι» και με τὰ δύο του χέρια σὲ ἡμιπεριφερειακὴ διαδρομὴ (διαγράφοντα τοξοειδῆ τροχιά) συνέχισε: «φράπ - φράπ, και ἔγινε». Μὰ πόσο ὑποδειγματικὰ τοὺς κατατόπισε... Σὲ κάποια στιγμή σιγῆς ἀνθρώπι-

νης και ἀκούσματος κάποιων πουλιῶν (ἀσφαλῶς και τῶν τοαπισμάτων) ἀκούστηκε ἡ φωνή μου. «Πές τε μου παπούλη κάτι...». Σκέφτηκα, νὰ μοῦ πεῖ (ἔστω και γιὰ μιὰ ἀκόμα φορὰ) κάτι γιὰ κάποιο κοιμηθὲν προσφιλέστατό μου πρόσωπο, μιὰ και μοῦ εἶπε τόσο συνοπτικά, χωρὶς ἀκόμα νὰ τὸν κατατοπίσω, τὴν λύση τοῦ ἀναφρέντος προβλήματος.

Δὲν ἀπάντησε. Στράφηκε σ' ἓνα γειτονικὸ νεαρὸ πεῦκο, ἀπομακρυσμένο ἀπὸ τ' ἄλλα τῆς συστάδος και με ρωτάει: «Τί δένδρο εἶναι αὐτό;» Ἐργησα νὰ τοῦ ἀπαντήσω, ὄχι γιατί δὲν ἤξερα, ἀλλὰ «ξεράθηκα», ἀφοῦ διεπίστωσα ὅτι δὲν ἱκανοποιήθηκα... Σὲ λίγο εἶπα «πεῦκο». «Και εἶναι χρήσιμο; σὲ τί μᾶς χρησιμεύει;» με ρώτησε. Ξαφνιάστηκα, ὅταν ἤξερε πιότερα ἀπ' ὅσα σὰν γεωπόνος γνῶριζα. (Εἶχα μιὰ σπουδαία ἐμπειρία στὸ χρονικὸ διάστημα τῆς γνωριμίας μας, μέχρι ἐκεῖνη τὴ στιγμή).

Και ἄρχισα νὰ τοῦ μιλάω γιὰ τὰ στομάτια τῶν βελονῶν. Γιὰ τὸ πόσο πολλά, ἀόρατα μὲν, βρίσκονται σὲ κάθε βελόνα, δραστηκότατα ὅμως ἀφοῦ συντελοῦν σὲ σημαντικῆς σπουδαιότητος ἐργασία τοῦ φυτοῦ¹¹. «Βέβαια, παράγεται και ἐνέργεια...», ὁπότε με διακόπτει, λέγοντάς μου: «Γιὰ πές μου μερικὲς μορφὲς ἐνέργειας, ἀλλὰ ὄχι σὰν αὐτὴ τὴ γνωστή, τοῦ ζεύγους Κιουρί».

Ἐξομολογοῦμαι, δὲν μποροῦσα νὰ σκεφτῶ, και ὅτι εἶπα λεγόταν, μπορῶ νὰ πῶ, ἀσυναίσθητα και ἴσως... παραπονιάρικα. Εἶχα «κολλήσει» στὴν ἀνικανοποίητη ἐπιθυμία μου, και δὲν σκεφτόμουνα ἄλλο τίποτα. Ἀπαρίθμησα μερικὲς μορφὲς ἐνέργειας, ὁπότε ἀκούω: «Κι ἄλλη». «Δὲν θυμάμαι ἄλλη. Δὲν ὑπάρχει» εἶπα. «Ἐπάρχει, γιὰ σκέψου» και με ἀτένισε με ἓνα ἐνθαρρυντικὸ βλέμμα μ' ἐκεῖνο τὸ ἱλαρὸ πρόσωπό του. Ἐρχισα νὰ σκέφτομαι, ἀλλὰ δὲν θυμόμουνα. «Γιὰ θυμήσου, τὴν ξέρεις», με προτρεπτικῆ τὴ φωνή, ποῦλεγε πὼς καταλήγει γλυκὴ ἀπὸ κάποια ἀγιοπηγή. Εἶπα μέσα μου ἄς προσπαθίσω νὰ σκεφτῶ. Θὰ ὑπάρχει, ἀφοῦ με διαβεβαιώνει.

Ξαφνικά, με κάπως ἐντονότερο τόνο φωνῆς ποῦ συνάμα ἐκδήλωνε και ἱκανοποίηση, κοιτάζοντάς τον, «ὁ κύκλος τοῦ Χάνς Μπέθ»¹². «Και ἔχει μεγάλη ἐνέργεια; Γιὰ πές μου», με ἐκδηλητὴν ἱκανοποίηση ἀπὸ τὴν ἐπιτυχία του σ' αὐτὴ τὴν σύντομη περιπλάνησή μου στὸ θησαυρὸ τῶν γνώσεών μου. «Τεραστία» ἀπάντησα, συλλαβίζοντας κυριολεκτικὰ τὴ λέξη και μάλιστα ἀνε-

βάζοντας σὲ κάθε συλλαβὴ τὸν τόνο τῆς φωνῆς μου...

— Αἶ, ἔτσι ἦταν και ἡ μακαρίτισσα... εἶχε τεράστιο ποσὸν ἐνεργείας... ἦταν με ἀρετές... (Νὰ σημειωθεῖ ὅτι δὲν τὴν εἶχε γνωρίσει, ἀφοῦ δὲν τὸν εἶχε ποτὲ ἐπισκεφθεῖ - συναντήσει).

Ἦξερε πολλὰ γιὰ τὰ φυτὰ ὁ Γέροντας. Και πιότερα γιὰ τοὺς ἀνθρώπους...

* Μὲ τὸν ὀφειλόμενο σεβασμὸ (και ἔλλειψη ὑπερηφάνειας).

1. Στὸ φθινόπωρο.
2. Μέγας Ἀθανάσιος, «ΛΟΓΟΣ ΚΑΤΑ ΕΛΛΗΝΩΝ», § 35. (Μὲ τὸν ὄρο Ἑλληνες νοοῦνται οἱ εἰδωλολάτρες).
3. «Ἀπὸ τίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἢ τε αἰδῖος αὐτοῦ δύναμις και θεϊότης» (Ρωμ. 1,20).
4. Κατὰ κόσμον Εὐάγγελος Μπαϊρακτάρης (1906-1991). Στολισμένος με τὸ διορατικὸ και προορατικὸ χάρισμα. Σωτήριες και θεοδίδακτες οἱ συμβουλές του.
5. Σὲ ὑπὴνεμη και ἠλιόλουστη γωνιά.
6. Πυρηνικὸς ἐπιστήμων, ὑποτακτικὸς του.
7. Σχηματίζονται ἐξογκοματάκια - φλύκταινες ἀπὸ βακτήρια ποῦ αἰωροῦνται στὸν ἀέρα κείνη τὴν ἐποχή.
8. Χαρακτηριστικά τῆς τὸ σχῆμα τοῦ καρποῦ, σὰν τὸν ἀριθμὸ ὀκτώ, και τὸ πέσιμό του ἀπ' τὸ κλαρὶ με ἓνα ἀνεπαίσθητο τίναγμα.
9. Εὐλίνο, ποῦ μοῦ θύμιζε σαμνάκι σὰν κι αὐτὸ ποῦ μικροὶ καθόμασταν ὀλόγουρα στὸ μαγάκι.
10. Διεργασίες και ἐπεξεργασίες. Γιὰ παράδειγμα, κατακρατεῖται ὁ ἀνθρακας τοῦ διοξειδίου τοῦ ἀνθρακα, και χρησιμοποιεῖται γιὰ τὴν κατασκευὴ - δομὴ ὀργανικῶν οὐσιῶν (πρωτεϊνῶν, ὕδατανθράκων, κ.ά).
11. Μὲ αὐτὰ παραλαμβάνεται - εἰσέρχεται τὸ ἐπιβλαβὲς ἀέριο, τὸ διοξείδιο τοῦ ἀνθρακα. Ἀπ' αὐτὰ ἐξέρχεται τὸ ἐπωφελέστατο ἀέριο ὀξυγόνο.
12. Ἡ ἐνέργεια ποῦ ἀποδεδμεύεται ἀπὸ τὴ μεταστοιχείωση τοῦ ἀτόμου τοῦ ὕδρογονου σὲ ἥλιον (ἄλλο στοιχεῖο κι αὐτό).

**ΤΩΡΑ ΚΑΙ ΒΙΝΤΕΟΚΑΣΕΤΕΣ
παραγωγῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας**

1. **ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ ΚΑΙ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑ ΣΤΟ ΑΙΓΑΙΟ. Διάρκειας 65'.**
2. **ΠΑΣΧΑ ΣΤΗΝ ΠΑΤΜΟ. Διάρκειας 35'.**
3. **ΟΙ «ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΙ» ΜΕ ΤΟΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗ ΣΤΙΣ ΒΛΑΧΕΡΝΕΣ. Διάρκειας 45'.**

Ἐγχρωμες VHS, ὑψηλῆς ποιότητος, με σκοπὸ νὰ μεταφέρουν στοὺς θεατὲς - ἀκροατὲς, τοὺς θησαυροὺς και τὴν παράδοση τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας και τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Οί διπλωματούχοι Ξεναγοί στην ύπηρεσία τῆς Ἐκκλησίας

Τῆς κ. Ειρήνης Οικονομίδου

Θὰ ἦταν εὐχῆς ἔργον ἂν οἱ Ἕλληνες πού ἀποφοιτοῦν ἀπὸ τὶς Σχολὲς Ξεναγῶν τοῦ Ε.Ο.Τ. ἀποκοῦσαν κάποια καλύτερη κατάρτισι σχετικῶς μὲ τὴν Ἑλληνορθόδοξη παράδοσι, γιὰ νὰ μποροῦν νὰ παρουσιάζουν στοὺς ξένους μὲ σωστὸ τρόπο τοὺς Ἅγιους Τόπους τῆς Πατρίδας μας, δηλαδὴ τὰ Ἀποστολικά, Θεομητορικά καὶ Ἀγιολογικά Προσκυνήματα.

Μέχρι σήμερα τὸ πρόγραμμα σπουδῶν τῶν Σχολῶν αὐτῶν δὲν περιλαμβάνει μάθημα Καινῆς Διαθήκης παρ' ὅλο πὺν τὰ Τουριστικὰ Προγράμματα περιλαμβάνουν Ἀποστολικά μέρη ὅπως ἡ Κόρινθος, ἡ Πάτρα, ἡ Θεσ/νίκη, ἡ Βέροια, οἱ Φίλιπποι, ἡ Πάμπος, καθὼς καὶ ἡ Νικόπολις (κοντὰ στὴν Πρέβεζα), καὶ ὁ Ἄρειος Πάγος κάτω ἀπὸ τὰ Προπύλαια τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν, κ.λπ.

Οἱ Ξεναγοί ὁμως τῆς Ἱερουσαλήμ, παρ' ὅλο πὺν εἶναι Ἑβραῖοι, ἔχουν στὴν Σχολή τους μάθημα Καινῆς Διαθήκης, ἐπειδὴ ξεναγοῦν στὰ Χριστιανικά Προσκυνήματα τῆς Παλαιστίνης! Δὲν εἶναι λοιπὸν ντροπὴ μας οἱ Ἑβραῖοι Ξεναγοί νὰ γνωρίζουν τὴν Καινὴ Διαθήκη, καὶ οἱ Ἕλληνες Ξεναγοί νὰ μὴν τὴν γνωρίζουν;

Πρέπει λοιπὸν ὁ Ε.Ο.Τ., ὁ ὁποῖος ἔχει τὴν ἐποπτεία τῶν Σχολῶν Ξεναγῶν νὰ περιλάβῃ στὸ πρόγραμμα Σπουδῶν μάθημα Κ. Διαθήκης. Εἶναι ἀπαραίτητο νὰ γνωρίζουν οἱ Ξεναγοί τῆς Ἑλλάδος τουλάχιστον τὸ Βιβλίον τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων, τὶς Ἐπιστολὰς τοῦ Ἀπ. Παύλου καὶ γιὰ τὴν Πάμπος τουλάχιστον τὰ 3 πρῶτα καὶ τὰ 2 τελευταῖα κεφάλαια τῆς Ἀποκαλύψεως.

Μία καλὴ πρότασις εἶναι ἐπίσης νὰ γνωστοποιηθῇ στὶς Θεολογικὰς Σχολὰς τῆς Ἑλλάδος ἡ σπουδαιότης τοῦ ἐπαγγέλματος τοῦ Ξεναγοῦ γιὰ τὴν μετάδοσι τοῦ Ἑλληνορθοδόξου Πολιτισμοῦ (κυρίως κατὰ τὴν Ξενάγησι Παλαιοχριστιανικῶν καὶ Βυζαντινῶν μνημείων) στοὺς ξένους μας, πὺν φθάνουν στὴν Ἑλλάδα σὰν διψασμένα ἐλάφια «ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων».

Ἔτσι νέοι Θεολόγοι μὲ ἱεραποστολικὸ ζῆλο τελειώνοντας τὴν Σχολὴ Ξεναγῶν, ὄχι μόνον θὰ εἶναι ἱκανοὶ νὰ παρουσιάσουν στοὺς ξένους ἐπισκέπτες τῆς χώρας μας μὲ σωστὸ τρόπο τὸν Ἑλληνορθόδοξο Πολιτισμό, ἀλλὰ θὰ ἀποκτήσουν καὶ ἓνα δεῦτερο ἐπάγγελμα (μὲ ἐπὶ πλέον εἰσόδημα τὸ καλοκαί-

ρι ἢ καὶ τὸ μόνον τους εἰσόδημα ὡς τὸν διορισμό τους στὴν Ἐκπαίδευσι).

Τὸ Βατικανὸ ἔχει εἰδικὴ Σχολὴ γιὰ Ξεναγοὺς πὺν παρουσιάζουν τὰ Χριστιανικά μνημεῖα τῆς Ἰταλίας. Σ' αὐτὴν τὴν Σχολή, ποιμαντικῆς τοῦ Τουρισμοῦ, ἔχει σπουδάσει ὁ νῦν Μητροπολίτης Κερκύρας κ. Τιμόθεος, ὁ ὁποῖος ὅταν ἦταν Ἀρχιγραμματεὺς τῆς Ἱερᾶς Συνόδου κυκλοφόρησε ἓνα βιβλίον μὲ Ποιμαντικὰ θέματα, ἓνα κεφάλαιον τοῦ ὁποῖου ἀφοροῦσε τὴν Ποιμαντικὴν τοῦ Τουρισμοῦ. Πρὶν μερικὰ χρόνια τὸ κεφάλαιον αὐτὸ τὸ εἶχα φωτοτυπῆσαι καὶ τὸ εἶχα στείλει στὶς Μητροπόλεις πὺν βρίσκονται σὲ τουριστικὰς περιοχὰς γιὰ νὰ ἐνημερώσω τοὺς οἰκείους Μητροπολίτες σχετικῶς, ἀλλὰ κανεὶς δὲν μοῦ ἀπήντησε. Θὰ ἔπρεπε λοιπὸν οἱ Μητροπόλεις τῆς Ἑλλάδος πὺν βρίσκονται σὲ τουριστικὰ μέρη νὰ ἐφοδιάσουν τὶς εἰσόδους τῶν Ἱ. Ναῶν, ὅπου μπαίνουν ξένοι, μὲ βιβλία Ὁρθόδοξα σὲ ξένες γλώσσες, κυρίως στὰ ἀγγλικά καὶ στὰ γαλλικά (κυκλοφοροῦν ἀρκετὰ ὀρθόδοξα βιβλία ξενόγλωσσα ἑλληνικῶν ἐκδόσεων, χῶρια οἱ ξένες ἐκδόσεις πὺν εἰσάγονται).

Οἱ Τούρκοι πὺν ἔχουν καταλάβῃ ἀπὸ χρόνια τὴν σημασία τοῦ τουρισμοῦ γιὰ τὴν διάδοσι τοῦ Ἰσλάμ, ἔχουν πρὸς πώλησι στὰ τουριστικὰ καταστήματα ἰσλαμικὰς κατηχήσεις στὰ ἀγγλικά (αὐτὸ τὸ εἶδα μὲ τὰ μάτια μου στὸ Κουσάντασι, τὸ σύγχρονον λιμάνι τῆς ἀρχαίας Ἐφέσου).

Οἱ ἱεροὶ Ναοὶ πὺν ἐπισκέπτονται ξένοι, εἶναι κυρίως ὁ Μητροπολ. Ναὸς τῶν Ἀθηνῶν, οἱ τρεῖς παραλιακοὶ Ναοὶ τοῦ Πειραιῶς (Ἁγ. Τριάς, Ἁγ. Σπυρίδων καὶ Ἁγ. Νικόλαος, λόγω τῆς γειτνίασεως τοῦ λιμένος ὅπου κυκλοφοροῦν πολλοὶ ξένοι), ὁ Ναὸς τοῦ Ἁγ. Ἀνδρέα στὴν Πάτρα, ὁ Ναὸς τοῦ χωριοῦ τῆς Ἀρχ. Ὀλυμπίας καὶ τῶν Δελφῶν, τὸ περίπτερον στὸν χῶρον τῆς βαπτίσεως τῆς Λυδίας στοὺς Φιλίππους (πρῶτη βάπτισις ἐπὶ Εὐρωπαϊκοῦ ἐδάφους) ἀπὸ τὸν Ἀπ. Παῦλον, ὁ Ἁγ. Δημήτριος Θεσ/νίκης, ὁ Μητρο. Ναὸς τοῦ Ναυπλίου Ἁγ. Γεώργιος, τὸ Θεομητορικὸ Προσκυνήμα τῆς Τήνου, ἡ Μονὴ τῆς Ἁγ. Λαύρας καὶ τοῦ Μ. Σπηλαίου, τὰ Μοναστήρια τῶν Μετεώρων καὶ τοῦ Ἄθω, ὅπως καὶ ἡ Μονὴ τῆς Παντανάσεως στὸ Μυστρᾶ καὶ ὁ κεντρικὸς Ναὸς τῆς Σπάρτης τοῦ Ἁγ. Νίκωνος τοῦ Μετανοεῖτε, ὁ Μητρο. Ναὸς τῆς

ΣΤΟ ΚΑΤΩΦΛΙ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

(Κριτική αποτίμηση τής ευρωπαϊκής μας πορείας)*

Τοῦ κ. ΑΝΔΡΕΑ Ν. ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ,

Δρα Θεολ., τ. Ἐπιθεωρητῆ Μέσης Ἐκπαίδευσης Κύπρου

Ἀντίθετα, θὰ πρέπει νὰ εἶμαστε ἔτοιμοι νὰ ἀντιμετωπίσουμε πολλές ἀλλαγές στὴ ζωὴ καὶ στὴ συμπεριφορὰ μας, ποὺ θὰ μεταβάλουν τὴν παραδοσιακὴ μας φυσιογνωμία. Ἡ ἔνταξή μας στὴν «Εὐρωπαϊκὴ Ἐνωση» θὰ ἀπαιτήσῃ πολλές θεσμικὲς ἀλλαγές σὲ τομεῖς, ὅπως εἶναι ὁ κοινωνικός, ὁ κοινωνιολογικός, ὁ πολιτιστικός, ὁ πολιτισμικός κ.ἄ. Ἦδη ἄρχισαν νὰ γίνονται αἰσθητὲς κάποιες ἀλλαγές ποὺ ἔχουν ἐπενεχθεῖ σ' αὐτοὺς τοὺς τομεῖς, προκειμένου νὰ δημιουργήσουμε τὶς ἀπαραίτητες προϋποθέσεις γιὰ τὴν ἔνταξή μας στὴν Εὐρωπαϊκὴ Κοινότητα ὡς ἰσοτίμων μελῶν.

Αὐτὴ ἡ ἀδήριτη ἀνάγκη θὰ μᾶς φέρει μπροστὰ σὲ πλήθος ἐρωτημάτων, στὰ ὁποῖα θὰ πρέπει νὰ δώσουμε ἀμεσες καὶ ἱκανοποιητικὲς ἀ-

* Συνέχεια ἀπὸ τὴ σελ. 54 τοῦ ὑπ' ἀρ. 3 τεύχους.

Προβέξῃς, καθὼς καὶ οἱ Μητρο. Ναοὶ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου καὶ τοῦ Ἰονίου καὶ ἰδιαίτερος ἡ ἱερὰ Μονὴ τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου στὴν Πάτμο, μὴ ἐξαίρουμένης βεβαίως καὶ τῆς Κρήτης (Ἡράκλειο: Ἱ. Ναὸς Ἁγ. Μηνᾶ καὶ Ἁγ. Τίτου).

Ἐνα θέμα τουριστικῆς Ποιμαντικῆς ποὺ πρέπει ἰδιαίτερος νὰ προσεχθῆ ἀπὸ τὴν διοικοῦσα Ἐκκλησία εἶναι ἡ ἐλευθερία ποὺ ἔχουν νὰ ξεναγοῦν στὴν Πάτμο παράνομοι ξένοι ξεναγοὶ ἐτεροδόξοι (Ρωμ/κοὶ καὶ Προτεστάντες). Εἶναι ἀδιανόητο ἕνα τέτοιο Ἀποστολικὸ Προσκύνημα καὶ τέτοιο Κέντρο τοῦ Βυζαντινοῦ Πολιτισμοῦ νὰ ξεναγεῖται ἀπὸ ξένους καὶ μάλιστα αἰρετικούς, ποὺ δὲν ἔχουν οὔτε κἀν τὸ δίπλωμα τοῦ Ξεναγοῦ! Στὴν Πάτμο ξεναγοῦν μόνο τρεῖς διπλ. Ξεναγοὶ καὶ ὄχι κατὰ τὸ διάστημα ὅλης τῆς τουριστικῆς περιόδου, γιὰτὶ οἱ ἐκεῖ τουριστικοὶ πράκτορες δὲν πληρώνουν τὸ ἐκτὸς ἔδρας ἐνοίκιο, καὶ τὸ ἡμερομίσθιο ποὺ δίνουν δὲν εἶναι ἀρκετὸ γιὰ νὰ καλύψῃ τὰ ἐκτὸς ἔδρας ἐξοδα τῶν Ξεναγῶν ποὺ ἔρχονται ἀπὸ τὴν Ἀθήνα. Γι' αὐτὸ δὲν ἔρχονται περισσότεροὶ διπλ. Ξεναγοὶ στὴν Πάτμο καὶ δὲν μένουν ὅλη τὴν τουριστικὴν περίοδο (μέσα Μαρτίου - τέλος Ὀκτωβρίου). Πρέπει αὐτὸ τὸ θέμα νὰ τακτοποιηθῆ τὸ γρηγορότερο γιὰ τὸ καλὸ τῆς Ὁρθοδοξίας.

παντήσεις: Μέχρι ποίου βαθμοῦ εἶμαστε ἔτοιμοι νὰ μεταβάλουμε θεσμοὺς καὶ τρόπο ζωῆς; Μήπως ἡ **συζυγία** μας, ποὺ θὰ προκύψει ἀπὸ τὴν σύνδεση - ἔνταξή μας στὴν «Εὐρωπαϊκὴ Ἐνωση», θὰ ἐπιφέρει καὶ τὴν **ἀλλοτριώσή μας**; Ὑπάρχει ἄραγε ὁ κίνδυνος νὰ ἀφομοιωθοῦμε ἢ νὰ καταστοῦμε **γραιοὶ** ἢ θὰ διατηρήσουμε τὴν ἐθνικὴ καὶ θρησκευτικὴ μας ταυτότητα;

Προσωπικὰ δυσκολευόμαστε νὰ δώσουμε σαφὴ ἀπάντηση γιὰτὶ δὲν εἶμαστε σὲ θέση νὰ γνωρίζουμε καὶ νὰ ἀξιολογήσουμε ὅλες τὶς παραμέτρους τοῦ προβλήματος, ποὺ θὰ ἀνακύψει ἀπὸ τὴν ὀλοκλήρωση τῆς πορείας μας πρὸς τὴν εὐρωπαϊκὴ ἔνοπιση. Ἡ ἐπίκληση τοῦ παραδείγματος τῆς Ἑλλάδας, ἡ ὁποία εἶναι ἤδη πλήρες καὶ ἰσότιμο μέλος τῆς «Εὐρωπαϊκῆς Ἐνωσης» δὲν ἀπαντᾷ ἱκανοποιητικὰ σ' ὅλα τὰ πιὸ πάνω ἀναγραφέντα ἐρωτήματα, διότι

α) Ἡ Ἑλλάδα εἶναι μιὰ πολὺ μεγαλύτερη χώρα, σὲ σύγκριση μὲ τὴν Κύπρο, τῆς ὁποίας ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων εἶναι πολὺ μικρότερος ἀπὸ τὸν πληθυσμὸ τῶν μεγαλοπόλεων της.

β) Ἡ Ἑλλάδα εἶναι μιὰ ἐλεύθερη χώρα μὲ μακρὸ πολιτικὸ βίον, ἐν ἀντιθέσει μὲ τὴν Κύπρο, ἡ ὁποία εἶναι μιὰ ἡμικατεχόμενη χώρα ἀπὸ τὶς ὀρδὲς τοῦ τουρκικοῦ Ἀττίλα μὲ σύντομη προϊστορία πολιτικοῦ βίου.

γ) Στὴν Ἑλλάδα ἡ Ἐκκλησία εἶναι μὲν αὐτοκέφαλη, διέπεται ὁμως ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς «νόμου κρατοῦσης πολιτείας», ἐνῶ στὴν Κύπρο τὸ αὐτοκέφαλο τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἀπόλυτο, λόγω τοῦ πλήρους διαχωρισμοῦ τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὴν Πολιτεία καὶ τῆς σαφοῦς διάκρισης τῶν ἐξουσιῶν, ποὺ ἡ κάθε μιὰ ἀσκεῖ.

Παρ' ὅλα αὐτὰ δὲν εἶναι λίγα τὰ προβλήματα ποὺ ἀναφύονται συχνὰ καὶ στὴν Ἑλλάδα, ἐξαιτίας τῶν νόμων ποὺ κατὰ καιροὺς ψηφίζει ἡ Βουλὴ τῶν Ἑλλήνων, γιὰ νὰ ἐναρμονίσει τὴ Νομοθεσία της πρὸς τὰ εὐρωπαϊκὰ πρότυπα, πρᾶγμα ποὺ προκαλεῖ ποικίλες ἀντιδράσεις στοὺς κόλπους τῆς ἐπίσημης Ἐκκλησίας καὶ πολλῶν θρησκευτικῶν Συλλόγων. Τὸ γεγονός ὅτι ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος προχώρη-

σε πρόσφατα στη σύσταση ειδικού «Γραφείου Σχέσεων μετὰ τῆς Ἠνωμένης Εὐρώπης», τὸ ὁποῖο λειτουργεῖ μετὰ τὴν ὑπ' ἀριθμ. 68/1994 Κανονισμὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ἀποτελεῖ ἀπόδειξη, ὄχι μόνον τοῦ ἐνδιαφέροντος, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀποφασιστικότητάς της νὰ παρακολουθεῖ ἐπισημασμένα καὶ νὰ παίρνει θέση πάνω στὰ δρώμενα στὸ χῶρο τῆς ἐνωμένης Εὐρώπης, γιὰ τὰ ὁποῖα ἡ Ἐκκλησία, ὡς ἀρμόδιος φορέας, θὰ πρέπει νὰ ἔχει λόγο.

Στὸ δικό μας χῶρο εἶναι νωπὰ ἀκόμη τὰ γεγονότα, ποὺ προκλήθηκαν ἐξαιτίας τῆς ψήφισης ἀπὸ τὴ Βουλὴ τῶν Ἀντιπροσώπων νόμων μετὰ τοὺς ὁποίους θεσμοθετοῦνται ὁ **πολιτικὸς γάμος** καὶ τὰ **οἰκογενειακὰ δικαστήρια** καὶ τῆς κατακόρυφης ἀντίθεσης τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως ἐκφράστηκε ἀπὸ τὸν Προκαθήμενὸ τῆς. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι ἡ νομοθεσία αὐτὴ κλονίζει στὴ συνείδηση τοῦ λαοῦ τὴν ἱερότητα καὶ ἀναγκαιότητα τοῦ θρησκευτικοῦ γάμου καὶ τὴν ἐμπιστοσύνη τοῦ ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀπονομὴ τῆς δικαιοσύνης ἀπὸ τὰ ἐκκλησιαστικὰ δικαστήρια στοὺς διαδίκους συζύγους.

Γιὰ τοὺς Εὐρωπαίους, ὅπου ὁ διαχωρισμὸς ἐξουσιῶν καὶ ἀρμοδιοτήτων μεταξὺ τῆς Πολιτείας καὶ τῆς Ἐκκλησίας εἶναι πλήρης, ἡ τέλεση τοῦ θρησκευτικοῦ γάμου ἐπαφίεται στὴν προσωπικὴ ἐπιλογὴ τοῦ καθενός, δεδομένου ὅτι νομικὴ ἰσχὺ καὶ ἐγκυρότητα ἔχει μόνον ὁ πολιτικὸς γάμος, ἡ λύση τοῦ ὁποῖου εἶναι στὴν ἀποκλειστικὴ δικαιοδοσία τοῦ πολιτικοῦ (οἰκογενειακοῦ) δικαστηρίου. Στὴν πατρίδα μας ὅμως, κατὰ τὴν εὐστοχὴ παρατήρηση ἐλλαδίτη Ἱεράρχη, «Ἐκκλησία καὶ Ἑλλάδα (= Πολιτεία) εἶναι μετέθλη ἀρρηκτῶς συνδεδεμένα».

Δὲν χρειάζεται μεγάλη προσπάθεια, οὔτε καὶ ἀναγκαῖα εἶναι ἡ προσαγωγή πολλῶν καὶ ἰσχυρῶν ἐπιχειρημάτων, γιὰ νὰ πειστεῖ ἕνας νουνεχὴς καὶ καλόπιστος ἄνθρωπος γιὰ τὶς μεγάλες καὶ σοβαρὲς ἐπιπτώσεις αὐτῶν τῶν νέων διατάξεων πάνω στὸν οἰκογενειακὸ καὶ κοινωνικὸ μας βίον. Τὰ ἀποτελέσματα εἶναι ἀφ' ἑαυτῶν φανερά. Ἦδη ἀρχίσαμε νὰ ἀντιμετωπίζουμε αὐτὴ τὴν **ἀλλοτρίωση** στὶς σχέσεις τῶν συζύγων καὶ τῶν ἀνθρώπων γενικότερα.

Ἄλλο ἀρνητικὸ στοιχεῖο τῆς προσπάθειας ἐναρμόνισής μας πρὸς τὰ ἐν Εὐρώπῃ ἰσχύοντα ἦταν ἡ ἀπόπειρα νομιμοποίησης τῆς ὁμοφυλοφιλίας, ὡς θέματος δήθεν ποὺ ἀφορᾷ ἀποκλειστικὰ στὴν προσωπικὴ καὶ ἰδιωτικὴ ζωὴ ἐνὸς ἀτό-

μου. Φτάσαμε στὸ σημεῖο νὰ τὴ θεωροῦμε «ἀνθρώπινο δικαίωμα», νὰ ἐπιδιώκουμε τὴ νομικὴ της κατοχύρωση καὶ νὰ ἀποτολμοῦμε τὴν προσφυγὴ στὰ δικαστήρια γιὰ ὑπεράσπιση τῆς νομιμότητάς της, ἀγνοώντας καὶ περιφρονώντας τὸν Ἄπ. Παῦλο, ὁ ὁποῖος χαρακτηρίζει τὴν ὁμοφυλοφιλία ὡς «πάθος ἀτιμίας» καὶ «ἀσχημοσύνη»²⁶. Καὶ ὅμως, ἂν ἐξαιρέσουμε κάποιες ἀντιδράσεις, ὅταν ἐκδηλώθηκε πρόθεση θεσμικῆς κατοχύρωσής της, οἱ περισσότεροι τηρήσαμε σιγὴν ἰχθύος, ἀδιαφορήσαμε καὶ δώσαμε τὴν ἐντύπωση, ὅτι εἴμαστε ἔτοιμοι νὰ συμβιβαστοῦμε μετὰ τὴν ἐπιχειρούμενη εἰσαγωγή νέας τάξης πραγμάτων στὰ τοῦ βίου μας, γιὰτὶ αὐτὸ τάχα ἐπιβάλλει ἡ ἰδιότητά μας ὡς Εὐρωπαίων.

Δὲν ἀποκλείεται, ἀκόμη, νὰ βρεθοῦμε κάποτε στὴν ἀνάγκη νὰ καλύψουμε, μετὰ τὴ θέσπιση ἐιδικῆς νομοθεσίας, ἄλλα καυτὰ θέματα, ὅπως εἶναι, λόγου χάρι, οἱ ἐκτρώσεις καὶ ἡ εὐθανασία, ἐπειδὴ υἱοθετήθηκαν ἀπὸ τὴν ἐνωμένη Εὐρώπη, ἀνεξάρτητα ἂν γιὰ μᾶς αὐτὰ ἀποτελοῦν σοβαρὰ ζητήματα.

Θὰ κλείσουμε τὸ σχολιασμὸ τῶν ἐπὶ μέρους θεμάτων, γιὰ τὰ ὁποῖα ἐγιναν ἢ ἀναμένεται ὅτι θὰ τύχουν θεσμικῶν ἀλλαγῶν, μετὰ μιὰ σύντομη ἀναφορὰ στὸ φλέγον πρόβλημα τῆς ἐκπαιδευτικῆς μεταρρύθμισης καὶ ἀνανέωσης, γιὰ τὸ ὁποῖο ὡς ἐκπαιδευτικὸς ἔχουμε ἰδιαίτερη εὐαισθησία. Θὰ συμφωνήσουμε, βέβαια, μετὰ τὴν ἄποψη ὅτι ἡ Παιδεία δὲν εἶναι στατικὸς τομέας, θὰ διαφωνήσουμε ὅμως κατακόρυφα μετὰ ἐκείνους οἱ ὁποῖοι νομίζουν ὅτι μποροῦν νὰ προβαίνουν σὲ συνεχεῖς πειραματισμοὺς πάνω στὰ ἐκπαιδευτικὰ θέματα.

Τὴ σκέψη μας θὰ ἐστιάσουμε μόνον στὶς πρόσφατες ἐκπαιδευτικὲς ἀλλαγὲς καὶ δὲν θὰ ἀναδράμουμε μετὰ τὴ μνήμη μας σὲ παλαιότερες σπασμωδικὲς ἐνέργειες γιὰ ἐκσυγχρονισμὸ τῆς Παιδείας μας, γιὰτὶ ὁ γενικὸς χαρακτήρας τῆς παρούσας ἐργασίας μας δὲν τὸ ἐπιτρέπει. Ἄλλωστε, δὲν ὑπῆρχε τότε ἡ «Εὐρωπαϊκὴ Ἐνωση» μετὰ τὰ δικά της ἐκπαιδευτικὰ πρότυπα (μοντέλα), πρὸς τὰ ὁποῖα ἄκριτα κατατείνουμε, κοντόφθαλμα βλέπουμε καὶ μηχανικὰ ἀντιγράφουμε, γιὰ νὰ ἀποσπάσουμε τὰ ἐπαινετικὰ σχόλια τῶν εὐρωπαίων ἐταίρων μας.

Σύμφωνα μετὰ τὸν Πρόλογο τοῦ Γενικοῦ Διευθυντῆ τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας καὶ Πολιτισμοῦ, ποὺ δημοσιεύεται στὴν ἐκδόση τῆς Ὑπηρεσίας Καθοδήγησης καὶ Ἐπαγγελματικοῦ

Προσανατολισμού, αναφορικά με το νέο τύπο Λυκείου, το Ένιαίο Λύκειο, ή εφαρμογή του οποίου άρχισε από το προηγούμενο σχολικό έτος 1995-96, «ή εκπαίδευσή μας στοχεύει στην προετοιμασία του μαθητή για απρόσκοπτη, οργανική και δημιουργική ένταξή του στην επαγγελματική και κοινωνική ζωή»²⁷. Ο στόχος δὲ αὐτὸς τῆς εκπαίδευσής μας καθορίστηκε «μετὰ ἀπὸ πολὺχρονη μελέτη καὶ σοβαρὸ προβληματισμό». Σύμφωνα με αὐτόν, «ἡ φιλοσοφία τοῦ Ένιαίου Λυκείου συνάδει με τὶς σύγχρονες εκπαιδευτικὲς καὶ ιδιαίτερα τὶς **εὐρωπαϊκὲς** τάσεις καὶ ἀπαντᾷ στὸ αἶτημα τῆς ἐποχῆς μας γιὰ σύνδεση τοῦ σχολείου με τὴ ζωή»²⁸. Ἄν ὅμως ἔτσι προάγεται ἡ «πνευματικὴ καλλιέργεια καὶ ἡ συναισθηματικὴ ἀνάπτυξη τοῦ ἀτόμου» καὶ ἡ Παιδεία μας προσλαμβάνει τὸν ἐπανελημμένα διακηρυγμένο μαχητικὸ της χαρακτήρα, καθιστάμενη ἑπαλξη στὸν ἀγώνα ποὺ διεξάγουμε γιὰ φυσικὴ καὶ ἐθνικὴ ἐπιβίωση, ἐπαφίεται στὸν καθένα νὰ κρίνει.

Μέσα στὰ πλαίσια αὐτοῦ τοῦ νέου θεσμοῦ, τοῦ Ένιαίου Λυκείου, ποὺ ἀποβλέπει βασικὰ στὴν ἱκανοποίηση **κοινωνικῶν** καὶ **οικονομικῶν** ἀναγκῶν, ἦταν καὶ ἡ μείωση τοῦ διδακτικοῦ χρόνου τοῦ μαθήματος τῶν Θρησκευτικῶν στὴ Β' τάξη σὲ 1 (μὰ) μόνο περίοδο τὴν ἑβδομάδα²⁹. Ὑστερα ὅμως ἀπὸ ἀντίδραση τῶν θεολόγων, ποὺ ἐκδηλώθηκε στὸ περιθώριο τοῦ ΙΘ' Συνεδρίου τῆς «Παγκύπριας Ἐνώσης Ἑλλήνων Θεολόγων» (Π.Ε.Ε.Θ.), ἡ Ὑπουργὸς Παιδείας καὶ Πολιτισμοῦ προέβη σὲ προφορικὴ δήλωση, ὅτι δὲν θὰ ἰσχύσει ἡ ἀπόφαση γιὰ μείωση τοῦ διδακτικοῦ χρόνου στὴ Β' τάξη καὶ ἐπομένως ἐπανερχόμαστε στὸ ἀρχικὸ πρόγραμμα τοῦ Ένιαίου Λυκείου, σύμφωνα με τὸ ὅποιο τὰ Θρησκευτικὰ στὴν τάξη αὐτὴ θὰ διδάσκονται 1 1/2 περίοδο τὴν ἑβδομάδα. Αὐτὴν ὅμως τὴν ἀπόφαση τῆς Ὑπουργοῦ, ποὺ ἐξαγγέλθηκε προφορικὰ, δὲν ἀκολούθησε γραπτὴ ἐπανάρθωση - διόρθωση τοῦ ρηθέντος βιβλίου τῆς Ὑπηρεσίας Καθοδήγησης καὶ Ἐπαγγελματικοῦ Προσανατολισμοῦ εἴτε με Ἐγκύκλιο τοῦ Διευθυντῆ Μέσης Ἐκπαίδευσης εἴτε με ὅποιοδήποτε ἔγγραφο ἄλλου Γραφείου τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας καὶ Πολιτισμοῦ.

Παρόμοιο πρόβλημα ἀναφύηκε καὶ στὴν Ἑλλάδα, λόγω τῆς **τελείας ἀπάλειψης** τοῦ μαθήματος τῶν Θρησκευτικῶν ἀπὸ τὸν Κατάλογο τῶν διδασκόμενων μαθημάτων στὴν Γ' τάξη τοῦ

Λυκείου. Τοῦτο προβλέπεται νὰ γίνῃ με τὴν εἰσαγωγή τοῦ θεσμοῦ τοῦ «**Ἐθνικοῦ Ἀπολυτηρίου**». Πρὸς τὴ μελετώμενη αὐτὴ ὑποβάθμιση τοῦ μαθήματος τῶν Θρησκευτικῶν στὸ Λύκειο ἀντέδρασαν τόσο ἡ «Πανελλήνιος Ἐνωσις Θεολόγων» (Π.Ε.Θ.) ὅσο καὶ ἡ «Ἐνωσις Θεολόγων Βορείου Ἑλλάδος» με ξεχωριστὲς ἐπιστολὲς τους στὸν Ὑπουργὸ Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων.

Ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴ τῶν Θεολόγων τῆς Βορείου Ἑλλάδος παραθέτουμε τὸ ἀκόλουθο ἀπόσπασμα, στὸ ὅποιο συνοψίζονται ὅσα θὰ πρέπει νὰ γραφοῦν καὶ νὰ λεχθοῦν, αναφορικά με τὸ ἀνακύψαν αὐτὸ θέμα: «Τὸ μάθημα τῶν Θρησκευτικῶν ἐξοπλίζει τοὺς Ἕλληνες - χριστιανούς στὴ συντριπτικὴ πλειοψηφία τους - μαθητὲς με πνευματικὰ ἐφόδια καὶ τοὺς καθιστᾷ ἱκανούς νὰ δραστηριοποιοῦνται στὰ πλαίσια τῆς **Ἑλληνορθόδοξης παράδοσης στὸ χῶρο τῆς Ἐνωμένης Εὐρώπης**, διότι εἶναι ἀδύνατη ἡ διασφάλιση τῆς ἐθνικῆς καὶ πνευματικῆς ἰδιοπροσωπίας χωρὶς τὴ συνδρομὴ τῆς παράδοσης αὐτῆς».

Συμπερασματικὰ παρατηροῦμε ὅτι δὲν ξέρουμε, ἂν ἡ ἰδιότητα τοῦ μέλους τῆς Κοινότητος δημιουργεῖ σὲ μὰ χῶρα τέτοιες νομικὲς δεσμεύσεις, ποὺ τὴν ὑποχρεώνουν νὰ ἀποδέχεται κάθε ἀπόφασή της καὶ τὴν ἀναγκάζουν νὰ προβαίνει στὶς ἀνάλογες τροποποιήσεις στὴ Νομοθεσία της γιὰ νὰ ἐναρμονίζεται με αὐτὴ. Ἄν ἔτσι ἔχουν τὰ πράγματα, φοβούμεστε ὅτι θὰ βρεθοῦμε στὴ δύσκολη θέση νὰ ἐπιφέρουμε πολλὲς θεσμικὲς ἀλλαγές, με πολλαπλὸ ἠθικὸ καὶ κοινωνικὸ κόστος.

(Συνεχίζεται)

26. Βλ. Ρωμ. 1, 26-27.

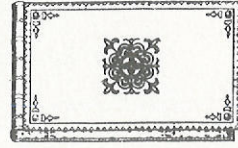
27. Βλ. Ἐπιλογὲς στὸ Ένιαίο Λύκειο, Ἐκδοση Ὑπηρεσίας Καθοδήγησης καὶ Ἐπαγγελματικοῦ Προσανατολισμοῦ (Διεύθυνση Μέσης Ἐκπαίδευσης Ὑπουργείου Παιδείας καὶ Πολιτισμοῦ), Λευκωσία 1995, σ. 7 (Πρόλογος Γεν. Διευθυντῆ).

28. Βλ. «Ἐπιλογὲς στὸ Ένιαίο Λύκειο» κ.λπ., ἐνθ' ἄνωτ.

Ἄν θέλεις νὰ ἀκούγεται ἡ φωνὴ τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὰ ραδιοκύματα, ἐνίσχυσε τὸ Ραδιοφωνικὸ Σταθμὸ της, τὸν 89,4 FM STEREO. Ἀριθμὸς λογαριασμοῦ Ἐθνικῆς Τραπεζῆς: 146/558090-03.

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Ίερά Μητρόπολη Καρπενησίου καὶ Σύλλογος Εὐρυτάνων Βορείου Ἑλλάδος ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΝ

Κάθε χαιρετισμός, κάθε μήνυμα, κάθε έντυπο ἢ βιβλίον που προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀγιολόγον Εὐρυτανία, μᾶς προκαλεῖ πάντοτε βαθιὰ συγκίνηση, χαρὰ καὶ πνευματικὴ νοσταλγία. Ὅταν μάλιστα πηγάζουν ἀπὸ τὴν ἐκεῖ ἐγρήγορη τῆς ἱστορικῆς μνήμης, τῆς διαχρονικῆς παιδείας καὶ τῆς ἐλευθερίας, τονώνουν περισσότερο τὴν αὐτοπεποιθισμένη μας. Καὶ ξυπνᾶνε μέσα μας ἀγωνιστικὰ αἰσθήματα. Τὰ ὁποῖα, δυστυχῶς, παγιδεύονται ἀπὸ τὴ διαβρωτικὴ ραστώνη τῆς ἀθηναϊκῆς ἀλαζονείας, οὐτιδανότητας καὶ ἐθνικῆς ἀφασίας.

Ὁ καινούργιος, ὑπεύθυνος καὶ ἀξιόλογος μόχθος τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Καρπενησίου καὶ τοῦ δραστήριου «Συλλόγου Εὐρυτάνων Βορείου Ἑλλάδος» εἶναι ἓνα πυκνὸ σὲ νοήματα καὶ Ἱστορία βιβλίον. Ἐνα βιβλίον ὠραῖο πού περιλαμβάνει μὲ ἐξαιρετικὴ φροντίδα κείμενα γιὰ τὸ Νεομάρτυρα Ἅγιο Μιχαὴλ ἀπὸ τὴ Γρανίτσα, γιὰ τὸν Ὅσιο Εὐγένιο τὸν Αἰτωλὸ, καθὼς καὶ γιὰ τὶς «Σχολές τῶν Ἀγράφων».

Πρόκειται γιὰ γραπτὲς ἔρευνες τῆς «ἱστορίας τοῦ παρελθόντος» πού καταγράφουν τὴν εὐλογημένη, πνευματικὴ, ἐθνικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ προσφορά ἀγίων ἀνθρώπων, θεσμῶν καὶ φορέων στὴ μεγάλη πορεία τοῦ Γένους.

Στὴ συγγραφή τοῦ βιβλίου συμμετέχουν μὲ τὶς γραπτὲς καταθέσεις τους ὁ λογιότατος Σεβ. Καρπενησίου κ. Νικόλαος, ὁ Παναγ. Κ. Βλάχος, ὁ Ἅγγ. Παπαθανασίου καὶ ὁ Λεωνίδας Μανωλίδης. Ὅλοι τους ἐρευνητὲς τῆς ἐκκλησιαστικῆς, πολιτιστικῆς καὶ πνευματικῆς κληρονομίας τοῦ τόπου. Καὶ συνεχιστὲς τῆς εὐλογημένης παράδοσης τῆς Ρωμοσύνης καὶ τῆς Ὁρθοδοξίας μὲ ἀριστερὲς τελείσεις καὶ κατορθώματα.

Σοφίας Κουλόμζιν

ΤΟ ΟΡΘΟΔΟΞΟ ΒΙΩΜΑ ΚΑΙ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΜΑΣ

Εἶναι πιά γεγονός ὅτι τὸ σύγχρονο παιδί δὲν βρίσκει τὸ κατάλληλο κλίμα οὔτε τὶς προϋποθέσεις γιὰ νὰ ἀποκτήσει γερὰ θεμέλια στὴν ἠθικὴ, πνευματικὴ καὶ κυρίως θρησκευτικὴ του συγκρότηση καὶ ἀνάπτυξη.

Τὸ σύγχρονο σχολεῖο, ἡ κοινωνία, ἡ γενικότερη ἐκπαίδευσή του, τὰ ΜΜΕ, ὄχι μόνον εἶναι ἀνεπαρκῆ γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ, ἀλλὰ καὶ ἀποπροσανατολιστικά, ἀρνητικά γιὰ τὴν προετοιμασία τοῦ παιδιοῦ, ὥστε νὰ γίνεῖ ἓνα ὀλοκληρωμένο πρόσωπο. Καὶ νὰ ἀναταπεξέλθει στὶς καταλυτικὲς, γιὰ τὴ συνείδησή του, ἐπιδράσεις πού τὸ πυρπολοῦν καθημερινὰ καὶ μάλιστα ἀφόρητα πιεστικά.

Πάνω σ' αὐτὴ τὴν πραγματικότητα ἡ Κουλόμζιν, διαμέσου τῶν ἐκδόσεων «Ἀκρίτας», προσφέρει μὲ τὸ βιβλίον τὴς τὶς ἐμπειρίες τῆς ὡς μητέρα, ὡς γιὰ καὶ ἐκπαιδευτικὸς - παιδαγωγός. Καὶ καταγράφει πολυσήμαντες σκέψεις καὶ στοιχεῖα, ὥστε τὸ παιδί νὰ κατορθώσει τελικὰ νὰ ζήσει σωστὰ καὶ ἐλεύθερα μέσα σὲ μία πνευματικὴ προσέγγιση πού θὰ τοῦ τὴν διαφυλάξει καὶ θὰ τὴν αὐξήσει ἡ οἰκογένεια καὶ ἡ Ἐκκλησία.

Δὲν φτάνουν στὶς μέρες μας μόνον ἡ ἐπαγρύπνηση καὶ ἡ προστασία γιὰ νὰ ὀπλιστεῖ τὸ παιδί ἀμυντικά. Ἀλλὰ χρειάζεται καὶ τὸ συνεχὲς παράδειγμα καὶ ἡ βίωση ἀπὸ τοὺς γονεῖς καὶ τὴν ἐνορία. Ἐκεῖ βρίσκονται καὶ παραμένουν σήμερα οἱ ἀρχές καὶ οἱ βάσεις μιᾶς καθολικῆς συγκρότησης τοῦ παιδιοῦ. Γι' αὐτὸ καὶ πρέπει αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι νὰ ἐνημερωθοῦν ἀπὸ τὸ βιβλίον τῆς Κουλόμζιν γιὰ τοὺς σωστοὺς τρόπους ἐνέργειας καὶ συμπεριφορᾶς τους, προκειμένου τὸ παιδί νὰ χαλυδῶσει τὸ χαρακτήρα του σωστὰ μὲ τὴ θρησκευτικὴ πανοπλία, πού θὰ τοῦ παρσχεθεῖ.

Ἀρχιμ. Φιλόθεου Ζερβάκου (†)

ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΘΑΥΜΑΤΑ ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΤΟΥ ΝΕΟΥ

Ἀπὸ τὴν Ἱερά Μονὴ Χριστοῦ Δάσους Ἁγίου Ἀρσενίου τῆς Πάρου, μᾶς ἔρχεται τὸ πόνημα τοῦ μακαριστοῦ Φιλόθεου Ζερβάκου.

Πρόκειται γιὰ ἓνα πολὺ φροντισμένο βιβλίον πού περιλαμβάνει τὸ βίον τοῦ Ἁγίου καὶ θαυματούργου Ἀρσενίου, τοὺς ἀγῶνες του γιὰ τὴν ἀπόκτηση τῆς ἀληθινῆς σοφίας καὶ τῶν αἰώνων ἀγαθῶν. Καθὼς τὴν μοναχικὴ ἄσκηση, τὶς προσωπικὲς περιπέτειές του, τὰ ταξίδια του, τὰ θαύματά του καὶ τὴν ἀποδημία του πρὸς τὸν Κύριο.

Καὶ ὁ Ἅγιος αὐτὸς τοῦ Αἰγαίου «ὅτε ἐζή ἐπὶ τῆς γῆς ἐδόξασε τὸν Θεὸν διὰ τῆς τηρήσεως τῶν ἐντολῶν του, διὰ τῆς κατορθώσεως τῶν ἀρετῶν καὶ διὰ τῶν καλῶν ἔργων, διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς ἐδόξασε τὸν Ἅγιον καὶ τοῦ ἔδωκε τὴν δύναμιν καὶ τὴν χάριν νὰ τελῇ θαύματα ἐπὶ ζῶν...».

Ἐκτοτε ὁ λαὸς τῆς Πάρου καὶ ὄχι μόνον, τιμᾶ ὅπως ἀρμόζει τὸν Ἅγιο Ἀρσένιο, ἀφοῦ ποτὲ δὲν ἔπαυε καὶ κείνος νὰ συμπαραστέκεται στοὺς ἀπλοὺς καὶ καθαρούς, κατὰ τὴ συνείδηση, νησιώτες-παιδιά του.

Παρόμοιες ἐκδόσεις ἀπὸ τὶς ἱερὲς Μονές, ὅπως αὐτὴ τοῦ μακαριστοῦ Φιλόθεου Ζερβάκου καὶ ἄλλοτε ἔχουμε τονίσει, ἀποτελοῦν δροσιὰ ἀναψυχῆς καὶ ἐνίσχυση πνευματικὴ πού μακάρι νὰ συνεχίζονται καὶ νὰ τροφοδοτοῦν τοὺς διψασμένους χριστιανούς.

Φς

ΕΠΙΚΑΙΡΑ

Άρωμα από γασεμί

Θυμίζει το μικρό περιοδικό «Άγιος Θεωνάς ο Λέσβιος» που εκδίδεται από το Χριστιανικό Νεανικό Κέντρο Πλωμαρίου, με την εύλογία του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Μυτιλήνης κ. Ίακώβου. Λέγοντας άρωμα από γασεμί, έννοούμε τη διακριτική και απεριτητη παρουσία του, συνοδευόμενη βέβαια από πλούσιο περιεχόμενο. Κι είναι αυτή η αναφορά μιά καλή ευκαιρία για να εξάρουμε την ίδρυση του Νεανικού Κέντρου Πλωμαρίου, το οποίο στεγάζεται σ' ένα υπέροχο παλαιό άρχοντικό που βλέπει στο πολυφίλητο και πολυθρόλητο Αίγαιο. Έμπνευστης του φιλόξενου αυτού χώρου, ο ποιμενάρχης Σεβασμιώτατος κ. Ίακωβος. Δημιουργός του και καθοδηγητής εκατοντάδων νέων ο πανοσιολογιώτατος Ιερομόναχος κ. Κύριλλος Συκής, ιεροκήρυξ της περιφέρειας. Τα νιάτα του Πλωμαρίου – της συμπρωτεύουσας του νησιού – συγκεντρώνονται στο πνευματικό αυτό θερμοκήπιο και απολαμβάνουν την πολυδιάστατη στοργή της Εκκλησίας. Ο π. Κύριλλος συντονίζει με αγάπη και ανεπτυγμένο αίσθημα πατρικής και αδελφικής ευθύνης το κατηχητικό έργο.

Μετά τον άγιασμό των εγκαινίων που τέλεσε ο προκαθήμενος της τοπικής Εκκλησίας Σεβασμιώτατος κ. Ίακωβος – ο οποίος αδιάκοπα δείχνει και σ' αυτή την εκκλησιαστική έπαλξη την πατρική του στοργή και το άνυστακτο ενδιαφέρον του – οι πολυποίκιλες πνευματικές δραστηριότητες διαδέχονται ή μία την άλλη. Ζωηρό είναι πάντοτε και το ενδιαφέρον του τιμίου πρεσβυτερίου της πόλεως Πλωμαρίου, για την προσπάθεια αυτή.

Έκφραζουμε τα εγκάρδια υικά συγχαρητήριά μας στον Σεβασμιώτατο, στον Ιεροκήρυκα π. Κύριλλο και στους λοιπούς κληρικούς της περιοχής. Επίσης την αγάπη και τα συγχαρητήριά μας σε όλους τους συντελεστές της θεάρεστης αυτής κινήσεως, εύχόμενοι ν' αποτελέσει πρότυπο προς μίμησιν.

Επί ολιγαριθμών κεφαλών...

Η σύσκεψη που έγινε πριν από λίγες ημέρες στο Πεντάγωνο δεν ήταν από τις συνηθισμένες. Δεν είχε σχέση ούτε με έξοπλισμούς, ούτε με στρατηγικά σχέδια, ούτε με άμυντικές έκτιμήσεις. Είχε αποκλειστικό θέμα τη... λειψανδρία. Η σύσκεψη με τη συμμετοχή όλων των έπιτελών, έγινε μετά τη διαπίστωση ότι το 1997 θα υπάρξει νέα μείωση στην απόδοση των κλά-

σεων. Με δυο λόγια, οι κλάσεις του 1997, δηλαδή αυτοί που γεννήθηκαν το 1976, και στους τρεις κλάδους των Ένόπλων Δυνάμεων αναμένεται να αποδώσουν 2.000 στρατευσίμους λιγότερους από αυτές του 1995 και 1.000 λιγότερους από του 1996. Το πρόβλημα χαρακτηρίστηκε από τους έπιτελείς «όξύτατο» και αναζητούνται έπειγόντως λύσεις.

Σύμφωνα με τα έπίσημα στοιχεία, το 1995 οι κλάσεις απέδωσαν συνολικά 78.870 στρατευσίμους, το 1996 απέδωσαν 77.300, ενώ οι προβλέψεις των έπιτελών για το 1997 είναι ότι θα αποδώσουν περί τους 76.500. Από την άλλη άκρη, οι άσπονδοι «φίλοι» μας κομπάζουν – δικαίως – για την κατά γεωμετρική πρόοδο αύξηση του πληθυσμού τους, την οποία – αδικίως – έπισείουν ως δαμόκλειο σπάθη επί των... ολιγαριθμών, ασφαλώς, κεφαλών μας!

Κατά νούν...

«Μηδεις πειραζόμενος λεγέτω ότι από Θεού πειράζομαι' ο γάρ Θεός άπειραστός έστι κακών, πειράζει δέ αυτός ουδένα, έκαστος δέ πειράζεται υπό της ίδιας έπιθυμίας έξελκόμενος και δελεαζόμενος' είτε ή έπιθυμία συλλαβούσα τίκει άμαρτίαν, ή δέ άμαρτία άποτελεσθεΐσα άποκεί θάνατον» (Ίακ. α' 13-15).

Κανένας από αυτούς που μπαίνουν σε πειρασμό να μη λέει: 'Ο Θεός με βάζει σε πειρασμό. Γιατί ο Θεός ούτε μπαίνει σε πειρασμό από το κακό ούτε βάζει σε πειρασμό κανέναν. Καθένας μπαίνει σε πειρασμό από τη δική του έπιθυμία. Αυτή τον παρασύρει και τον έξαπατά. Μετά ή έπιθυμία αυτή συλλαμβάνει το κακό και γεννά την άμαρτία. Και ή άμαρτία όταν ολοκληρωθεί φέρνει τον θάνατο.

Συνέχεια του προηγουμένου...

«ΘΑΝΑΤΟΣ είναι κυρίως ο χωρισμός της ψυχής από τον Θεό, και κεντρι του θανάτου είναι ή άμαρτία. Μ' αυτό το κεντρι της άμαρτίας, άφου πληγώθηκε ο Άδάμ, στερήθηκε το ξύλο της ζωής και έξορίσθηκε από τον παράδεισο του Θεού και έτσι αναγκαστικά άκολούθησε και ο θάνατος του σώματος.

ΖΩΗ είναι κυρίως Έκείνος που είπε «'εγώ είμαι ή ζωή». Αυτός, άφου άναστήθηκε από τον θάνατο, επανέφερε πάλι στη ζωή τον άνθρωπο που είχε νεκρωθεί» (Μάξιμος ο Όμολογητής).

M. Μελ.